

ב"ה

קובץ

הלכה בטעמה

דיני מוקצה

- תדפיס פנימי -

יו"ל ע"י כוללי "תורת השליחות"
מבית מכון "תורה שלמה" שע"י כולל חב"ד
שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים ושלוש לבריאת העולם
"שנת הקהל"

ב"ה

הלכה בטעמה

דיני מוקצה

יו"ל ע"י כוללי "תורת השליחות"
מבית מכון "תורה שלמה" שע"י כולל חב"ד

שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים ושלוש לבריאת העולם – שנת הקהל

- פתח דבר -

בשבת והודיה להשי"ת הננו שמחים להגיש בזה בפני ציבור האברכים והלומדים את הקובץ הראשון בסדרת **"הלכה בטעמה"** – על דיני **מוקצה** שנלמדו לאחרונה בכללינו – כוללי **"תורה שלמה"** באה"ק, שבמסגרתם מתכוננים האברכים לחיי השליחות באמצעות לימוד הלכה למעשה, באופן ד"אסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא", שנוסדו ביוזמת הנגיד החסידי השליח הרה"ח **יצחק שיי משען** יחד עם כולל חב"ד בראשות הרה"ח **שלום הלוי שיי דוכמן**.

בקובץ זה לוקטו ונערכו מאמרי הלכה למעשה, הלכה בטעמה בסוגיא זו לשיטת אדה"ז הפזורה במקומות רבים בשו"ע ובקו"א, דבר דבור על אופן, מפרי עטו ומשיעוריו של ראש הכוללים, הגה"ח הרב **מנחם מענדל והבה** שליט"א, המשמש גם כראש בית ההוראה "תורה שלמה" בעיה"ק ירושלים ת"ו וכמורה הוראה בבי"ד רבני חב"ד באה"ק.

טבת ה'תשפ"ג, "שנת הקהל"

בברכת התורה

המערכת

תוכן עניינים

4	פרק א ה"מוקצה", ומה שעומד מאחוריו
7	פרק ב בגדים ותכשיטים
10	פרק ג נגיעה, שימוש והנאה במוקצה
13	פרק ד הטלטול המותר
18	פרק ה תורת כלי
23	פרק ו שברי כלים
25	פרק ז מוקצה מחמת גופו
31	פרק ח מוקצה מחמת חסרון כיס
37	פרק ט כלי שמלאכתו לאיסור
40	פרק י טלטול כלי שמלאכתו לאיסור
44	פרק יא כלי שמלאכתו להיתר
49	פרק יב בסיס לדבר האסור
55	פרק יג בסיס לדבר האסור והמותר
59	פרק יד מוקצה במכשירי חשמל
62	פרק טו דוגמאות למעשה למכשירי חשמל

פרק א

ה"מוקצה", ומה שעומד מאחוריו

מה הוא "מוקצה" ומדוע אסרוהו חכמים? כיצד השתלשל האיסור ומה האיסור העדכני? כמה סוגי מוקצה ישנם?

מהו "מוקצה"?

הכינוי "מוקצה" אמנם ניתן לכל דבר שהאדם מסיח ומקצה את דעתו ממנו מלהשתמש בו בשבת, אך דוקא מ"איסור מוקצה" - בשונה מרבים מאיסורי שבת – קשה להסיח את הדעת, אנו נפגשים עמו במהלך השבת כולה, בכל עת שנבקש לשאת ולטלטל חפץ כל שהוא או להשתמש בו.

מסתבר שיש כאן כוונת מכוון, חכמינו זכרונם לברכה ביקשו באמצעות איסור זה להרים את קרנה של השבת בעיני המון העם, לבדל אותה מימות החול, ובכך גם לשמור על קדושתה וצביונה. בנוסף לכך, הגבלת השימוש בחפצים השונים מונעת מהאדם לעשות בהם מלאכה אסורה.

אדמו"ר הזקן בשולחנו¹ מביא שלשה טעמים לאיסור מוקצה, ונוכרים בקצרה:

טעם ראשון – כדי שלא יהא הטלטול בשבת כטלטול בחול, כדי שלא יהא כיום חול בעיניו ויבא להגביה כלים מפינה לפינה או מבית לבית או להצניע חפצים, שהרי הוא בטל ויושב בביתו ויבקש דבר שיתעסק בו, ונמצא שלא שבת, ובטל הטעם שנאמר בתורה²: "למען ינוח".

טעם שני – מצד גדר וסייג לאיסור הוצאה, שמא ישכח ויוציא את הדבר שמטלטל בידו לרשות הרבים.

¹ סיי שח ס"א, לפי הרמב"ם הל' שבת פכ"ד הי"ב והראב"ד שם. וראה גם שו"ע אדה"ז סיי תקטו סוס"ד.
² שמות כג, יב.

וטעם שלישי - מפני שמקצת העם אינם בעלי אומנות אלא בטלים כל ימיהם, כגון הטיילין ויושבי קרנות, שכל ימיהם הם שובתים ממלאכה, ואם יהיה מותר לטלטל כשאר הימים - נמצא שלא שבתו שביתה הניכרת, לפיכך שביתה מדבר זה היא שביתה השווה בכל אדם.

סיפורו של איסור

טעמים אלו מסבירים למעשה את איסור חכמים בדמותו העדכנית³, שהגדרתו היא שאין לטלטל שום חפץ בשבת מלבד כלים שהאדם צריך להם, ובשעת הצורך בלבד⁴ (על הגדרה זו עוד נרחיב בהמשך בעז"ה).

אך לאיסור מוקצה היסטוריה ארוכה – מדברי אדה"ז עולה שתחילתו עוד "בימי דוד ושלמה או קודם לכך", כפי הנלמד מסיפור הגמ'⁵ על יום פטירתו של דוד המלך בשבת-קודש, עת נועץ שלמה בנו עם החכמים כיצד לטלטל את גופו הקדוש. מכך רואים, שבעבר האיסור התמקד בטלטול דברים שאינם ראויים בשבת לכולם, וכל מה שלא נכנס לקטגוריה הזו לא דובר בו.

במרוצת הדורות האיסור אכן התרחב גם לשאר הכלים ;

היה זה בימי נחמיה בן חכליה, באותה תקופה הורגש בקרב עם ישראל זלזול באיסורי השבת, מתיאוריו של הנביא נחמיה ניתן להתרשם כי קדושת השבת היתה למרמס ונראתה כיום של מסחר רגיל, וכלשונו: "בימים ההמה ראיתי ביהודה דורכים גיתות בשבת ומביאים הערמות ועומסים על החמורים... ומוכרים בשבת לבני יהודה ובירושלים... ואומרה להם מה הדבר הרע הזה אשר אתם עושים ומחללים את יום השבת...".

תגובתם הראשונית של חכמי ישראל שבאותו הדור לתופעה היתה סגירת שערי ירושלים למשך כל יום השבת, ובכך מנעו מהציבור מלחלל את השבת, ובהמשך לכך - על מנת לחזק את שמירת השבת וקדושתה בחרו

³ ייתכן שבשל כך פתח אדה"ז את הלי' מוקצה בהסברת טעמי האיסור ואילו את תיאור השתלשלות האיסור כתב רק בסעיפים טז-יז.

⁴ סיום לשון אדה"ז בסי' שח שם: "ואסרו שלא יטלטל אדם בשבת אלא כלים שצריך להם", וראה להלן שם סייז שלא גזרו אלא על כלים ולא על אוכלים וספרים.

⁵ שבת ל, א.

חכמים לעשות סייג וגדר למלאכת ההוצאה. האיסור המקורי הוא הוצאת חפצים מרשות לרשות, וכעת גזרו שלא לטלטל בשבת שום חפץ אפילו בתוך רשות היחיד עצמה, מלבד הכלים הנחוצים ביותר לסעודת השבת, כגון כוסות, קערות וכדומה.

הגזירה היתה אמנם על איסור אחד בלבד⁶, אך הוא היה למעשה האיסור הראשוני שבעקבותיו עברו על איסורים נוספים כדי שיוכלו לנהל את המסחר גם ביום השבת, כך שההקפדה מלעבור על איסור ההוצאה הביאה לחיזוק גם ביתר הדברים, ואכן גרמה לשיפור ניכר בשמירת השבת⁷.

בעקבות כך החלו חכמים לבטל בהדרגה את האיסורים שהטילו, בתחילה התירו לטלטל את הכלים ששימושם מותר בשבת, לצורך גופם, או לצורך מקומם⁸, וכשמגמת השיפור המשיכה - חזרו והתירו לטלטל את כל הכלים שרגילים להשתמש בהם בשבת, כל עוד משתמש בהם לצורך מסוים.

מעבר לכך לא התירו, ולכן כך נותרה "תמונת המצב" של איסור מוקצה:

- חפץ שאינו ראוי ומוכן לשימוש בשבת אסור בטלטול.
- אין לטלטל אלא כלים שמשתמשים בהם באופן המותר בשבת, ובשעת הצורך בלבד.
- ההדגשה היא על כלים, שכן דברי מאכל ומשקה המותרים בשבת, וכן ספרים המותרים בקריאה בשבת, מלכתחילה לא נכללו בגזירה, ואותם ניתן לטלטל גם שלא בשעת צורך⁹.

כמובן שכעת הגדרנו את הקווים הכלליים של האיסור, ובפרקים הבאים נפרט את דיני המוקצה לסוגיו.

⁶ עיין שו"ע אדה"ז שם ס"י"ז.

⁷ הסבר זה מיייתר את ההשערות שהועלו בספרי האחרונים בדבר גזירות על איסורים נוספים. מושגים אלו יתבארו להלן.

⁸ שו"ע אדה"ז שם ס"י"ז. לגבי מאכלות אסורות - ראה שו"ע אדה"ז שם ס"ט. לגבי ספרים שאסור לקרותם בשבת - ראה שו"ע אדה"ז סי' שז ס"א.

פרק ב

בגדים ותכשיטים

אחד ה"נעלמים" בתיאור גזירת המוקצה הוא דינם של הבגדים והתכשיטים, ונתחבטו בזה פוסקי זמננו¹⁰, האם דינם שווה לדין הכלים, או שמא אף הם לא נכללו בגזירה כמו אוכלים וספרים.

אמנם מדברי אדה"ז, שהשתמש בהלכות מוקצה¹¹ בלשון "כלי" ביחס לבגדים שונים, עולה שלשיטתו אף הם היו בכלל גזירת כלים, ואין לטלטלם אלא לצורך מסוים¹².

ואף כי יש מי שכתב¹³ שלשיטת אדה"ז לא היו הבגדים בכלל הגזירה ומותרים הם בטלטול לגמרי, שכן ניתן להשתמש בהם בכדי לטלטל את המת, אותו לא התירו לטלטל אלא באמצעות דברים המותרים בטלטול לגמרי, שלא נכללו בגזירת המוקצה – אין הדברים מוכרחים, שכן מסתבר שניתן לטלטל את המת גם באמצעות "כלי שמלאכתו להיתר"¹⁴, שאמנם מותר בטלטול אך לא לגמרי, כדלהלן, ומהמגן אברהם¹⁵ נראה שזו אף הסיבה להיתר¹⁶ לטלטל את המת באמצעות בגדיו, כך שמצינו השוואה ברורה בין בגדים לשאר כלי שמלאכתו להיתר, ואף הבגדים נכללו בגזירת הכלים.

נמצא, שגזירת מוקצה לכל פרטיה חלה אף על בגדים ותכשיטים, והם מסווגים כ"כלי שמלאכתו להיתר", שדינו יפורט להלן.

---

¹⁰ ראה בהרחבה: שו"ת אז נדברו ח"ז סי' מה אות ב. ח"י"א סי' יט. שמירת שבת כהלכתה פ"כ ס"פ [ובמהדורה החדשה: ספ"ג]. חזון עובדיה שבת ח"ג ע' לד. ילקוט יוסף סי' שח, דיני כלי שמלאכתו להיתר סעיף ו. שו"ת שבת הקהתי ח"א סי' קטו. ובכ"מ.
¹¹ ראה סי' שח ס"י"ט. סמ"ג. סני"ו ספ"ה.
¹² ראה הלכתא כרב, סיכום ה' מוקצה פ"ג הע' 2. הערות שבסוף הספר ע' תקפ.
¹³ קצות השולחן סי' קח בדי השולחן סק"ז. ובהערות שבסוף הספר.
¹⁴ גמ' שבת קמב, ב. מגן אברהם סי' שיא סקט"ו. שו"ע אדה"ז סי' שיא ס"א.
¹⁵ שם. וראה גם שו"ע אדה"ז שם ובס"י.
¹⁶ טוש"ע שם ס"ג.

סוגי המוקצה השונים

לאחר שניסינו להתחקות אחרי מקורה והשתלשלותה של גזירת המוקצה וטעמיה, נסקור בקצרה את סוגי המוקצה הכלליים, על הגדרתם הפשוטה ודיניהם, ובפרקים הבאים אי"ה נרחיב את היריעה בתוספת דוגמאות.

החמור מכולם הוא :

מוקצה מחמת גופו – "כל דבר שאין תורת כלי עליו ואינו מאכל אדם ולא מאכל בהמה"¹⁷, והכוונה בכללות לכל דבר גולמי, כעצים, אבנים ועפר, או שמכל סיבה אחרת אינו עומד עתה למאכל אדם או בהמה¹⁸, נחשב ל"מוקצה מחמת גופו", היינו שמחמת גופו עצמו, שאין בו שום שימוש בשבת, הוא מוקצה מדעת האדם.

מוקצה זה הוא המוקצה בתקנתו הראשונית עוד בימי דוד ושלמה, שאסרו לטלטל כל "דבר שאינו ראוי בשבת"¹⁹, ויש סוגי מוקצה נוספים הדומים לו²⁰, שיפורטו בהמשך.

דינו: אין לטלטלו בשום אופן (אלא בצורה שאינה נחשבת לטלטול או שייחד אותו לשימוש, כפי שיתבאר בפרקים הבאים אי"ה).

שאר סוגי המוקצה דלהלן נאמרו בכלים, אשר הם כשלעצמם – "מחמת גופן" - אינם מוקצים²¹, אלא שמשתנים מסוימים אוסרים את טלטולן, ונפרטם מן הכבד אל הקל :

מוקצה מחמת חסרון כיס – כלים העומדים למכירה או כלים המשמשים למלאכות אסורות בשבת והם יקרים ומקפידים עליהם שלא להשתמש בהם תשמיש אחר מעבר לשימושם המיוחד, כדי שלא יתקלקלו או יפחתו

¹⁷ שרייע אדה"ז סי' שח ס"ח.

¹⁸ כמאכלות אסורות – ראה בפרטות שרייע אדה"ז שם ס"ט ודברים שאינם ראויים עתה לאכילה – ראה שם סס"ח.

¹⁹ שרייע אדה"ז שם ס"י.

²⁰ ראה שרייע אדה"ז שם ס"י.

²¹ ראה שרייע אדה"ז שם ס"ב (ומקורו במשנה בשבת קכד, ב): "כל דבר שיש תורת כלי עליו מותר לטלטלו בשבת". ויתבאר אי"ה בפרק הבא.

דמיהם, נחשבים למוקצה מחמת "חסרון כיס", וכיון שאין להם שום שימוש בשבת האדם מקצה אותם מדעתו²².

דינו: אין לטלטלו בשום אופן, מלבד במקרים יוצאים מן הכלל שיפורטו בהמשך.

כלי שמלאכתו לאיסור – כלי המיוחד להשתמש בו תשמיש האסור בשבת²³, כגון פטיש ושאר כלי מלאכה, שאסור להשתמש בהם בשבת למלאכתן הרגילה בחול. עם זאת, כל עוד ניתן להשתמש בכלים אלו שימוש המותר בשבת, האדם אינו מקצה אותם מדעתו²⁴, ומכאן דינם המיוחד –

דינו: מותר לטלטלו "לצורך גופו" – להשתמש בגופו של הכלי באופן המותר בשבת²⁵, וכן "לצורך מקומו" – לצורך שימוש במקום שהכלי מונח עליו כעת²⁶, אך "לצורך הכלי עצמו" – כגון שהכלי מונח במקום שירא שלא יגנב משם או שלא יפול וישבר, או שמונח בחמה ורוצה להעבירו לצל וכיו"ב – אסור²⁷.

כלי שמלאכתו להיתר – כל כלי המיוחד להשתמש בו תשמיש המותר בשבת, ובפרט כלי הסעודה, מלכתחילה לא היתה סיבה לאוסרם, אלא שכאמור, גזרו עליהם בימי נחמיה, ולמרות שחזרו חכמים והתירו את טלטולם לא התירו זאת באופן גורף²⁸.

דינו: מותר לטלטלו אף לצורך הכלי עצמו, שלא יגנב או שלא יפול וישבר, אך אין לטלטלן שלא לצורך כלל²⁹.

---

²² ראה שו"ע אדה"ז שם סעיפים ד-ו.

²³ שו"ע אדה"ז שם.

²⁴ כך נראה מלשון אדה"ז, שלא הזכיר לשון "מוקצה" לגביו. ויתבאר במקומו אי"ה.

²⁵ שו"ע אדה"ז שם ס"ד.

²⁶ שו"ע אדה"ז שם ס"ד.

²⁷ שו"ע אדה"ז שם ס"ב.

²⁸ שו"ע אדה"ז שם ס"ז.

²⁹ שם.

פרק ג

נגיעה, שימוש והנאה במוקצה

נגיעה

ראשית, יש לשים לב שחכמים אסרו עלינו **לטלטל** את המוקצה אך לא אסרו לגעת בו. נגיעה בעלמא אינה טלטול, למעט בחפצים שגם נגיעה עשויה לנענע אותם³⁰. מסיבה זו, מותר לגעת בשבת במנורה ובתנור וכיו"ב וכן להניח דבר היתר על המוקצה, כל עוד איננו גורמים לתזוזה בדבר המוקצה.

אפשר לראות בכך זיקה גם לטעמי איסור המוקצה, שמטרתם הכללית היא כדי להדגיש את שביתת השבת וכן למנוע מלעבור על איסור הוצאה³¹, שלכך די לאסור את הטלטול בפועל ואין צורך לאסור גם את הנגיעה.

ברם, הנחת דבר היתר על המוקצה באמצעות נגיעה בו לא הותרה בכל אופן, שכן מובא בירושלמי³² שמותר לכפות כלי על גבי ביצה שנולדה בשבת, שהיא מוקצה, אך זאת בתנאי שהכלי לא יגע בביצה. ולכאורה מה בכך, הלא נגיעה מותרת?

לשיטה אחת³³, זהו אכן דין יוצא מן הכלל, שכן הביצה היא עגולה וכל נגיעה קלה בה עשויה להזיזה. אולם לשיטה אחרת³⁴, למרות שבדרך כלל הנחת דבר מותר על גבי המוקצה תוך כדי נגיעה בו מותרת, הרי שבמקרה שלפנינו הדבר אסור, מאחר שהנגיעה היא לצורך הדבר המוקצה.

³⁰ סי' שח ס"י"ד, וראה גם קו"א לסי' רסג סק"ז.

³¹ נתבאר בהרחבה בפרק הקודם.

³² ביצה פ"ה ה"א. ונפסק להלכה בטושו"ע סי' שי ס"ו ובשו"ע"ר שם ס"י.

³³ ראה מרדכי שבת סי' שכד. מגיד משנה ה"ל שבת פ"ה הכ"ג.

³⁴ שו"ת תרומת הדישן סי' סז.

שתי הדעות הובאו בשולחן ערוך אדמו"ר הזקן, אולם נראה כי דעתו להחמיר בזה³⁵.

הנאה ושימוש

גם ההנאה מהמוקצה לא נאסרה כל עוד היא לא דורשת פעולה בחפץ ובאה מאליה³⁶, ולכן מותר להתחמם כנגד מדורה או ליהנות מאורו של נר למרות שאסור לטלטלו.

ברם, אם צריך לעשות מעשה בשביל להשיג את הנאה זו, כמו להצית אש ביום טוב תחת עצי מוקצה הגם שאינו מזיזם – אסור, מאחר שנחשב כאילו השתמש בגוף הדבר המוקצה עצמו³⁷.

ואלו הן כמה מהלכות הנגיעה במוקצה:

- **נגיעה.** מותר לנגוע במוקצה בידי כל עוד אינו מנענע אפילו מקצתו³⁸.
- **נענוע בנגיעה.** באם קרוב לודאי שמא בנגיעתו ינענע אפילו מקצתו, כמו בביצה - אסור³⁹.
- **מאכל אסור.** מותר לנגוע אפילו במאכל המוקצה ולא חוששים שמא יאכל ממנו⁴⁰.
- **ללא צורך.** הנגיעה במוקצה מותרת גם שלא לצורך.
- **נגיעה לצורך המוקצה.** מותר להניח דבר שאינו מוקצה על דבר מוקצה, אך אסור לעשות זאת לצורך המוקצה, כגון שמכסה את המוקצה בכלי בכדי לשמור עליו ונוגע במוקצה באמצעות הכלי.

---

³⁵ ראה שוע"ר סי' שי שיי' שהביא בזה ב' דעות, דעה המחמירה בסתם ודעה המקילה כ"ש חולקין" וכן בסי' תצה סט"ו סתם להחמיר בנגיעה שלא לצורך דבר המותר. ובקצות השולחן סי' קיג ס"ב ובהלכתא כרב סי' שח הע' 19. סי' שי הע' 13. סיכום ה"ל מוקצה פ"א ס"ד ובהע' 4, כתבו שהעיקר להחמיר בזה. ובמק"א הארכנו בזה.
³⁶ רשב"א שבת כט, א לפי הגמי' שם. "וכן משמעות כל הפוסקים" (קו"א לסי' תקז סק"ד). שוע"ר סי' שיח ס"ד.
³⁷ שוע"ר שם. סי' תקז ס"ד ובקו"א שם סק"ד. סי' תקט סוסט"ז ובקו"א שם סק"ג.
³⁸ שוע"ר סי' שח ס"ד. סי' רעז ס"ו. סי' שלו סכ"ב. סי' תקיג ס"ג.
³⁹ שוע"ר סי' שי ס"ו. סי' תקיג ס"ג. וראה גם סי' רסה ס"ו. סי' תקיח ס"ז. קו"א לסי' רעז סק"א.
⁴⁰ קו"א לסי' רסג סוסק"ז.

כולל תורה שלימה

- **כיסוי לכבוד שבת.** אם כיסוי הכלי לא נעשה לצורך המוקצה, כמו בבתיים בהם נהוג לכסות מכשירים חשמליים משום כבוד השבת והחג, מותר לכסותו גם בשבת ובחג עצמם ואין בכך שום איסור⁴¹.
- **הנאה.** המוקצה אינו אסור בהנאה, ומותר ליהנות ממנו כל עוד ההנאה באה מאליה, כגון להתחמם כנגד מדורה או ליהנות מאורו של נר למרות שאסור לטלטלו.

---

⁴¹ ארחות שבת פי"ט סקצ"ח. ופשוט.

פרק ד

הטלטול המותר

מלבד הנגיעה וההנאה, שהותרו מאחר שאינם בהגדרה המצומצמת של טלטול, התירו חכמים גם את הטלטול עצמו באופנים מסוימים:

טלטול בגופו

הטלטול האסור הוא כאשר נעשה בדרך הרגילה – ביד, אולם אין איסור להזיז את המוקצה בדרכים אחרות. כל הזזה בדרך שונה מהרגיל לא נחשבת לטלטול והיא מותרת לכתחילה⁴².

נחלקו הפוסקים האם הטלטול בשינוי הותר רק בסוגי המוקצה הקלים, כמו בכלי שמלאכתו לאיסור, או גם במוקצה מהסוג החמור יותר, כמו מוקצה מחמת גופו ומוקצה מחמת חסרון כיס, האסורים בטלטול לגמרי, ומדברי אדמו"ר הזקן נראה שכל סוגי המוקצה הותרו בטלטול בשינוי⁴³.

טלטול בשינוי יכול להיות באמצעות גב היד, בין אצילי ידיו⁴⁴, בראשו⁴⁵, ברגליו בדרך הילוכו, בגופו⁴⁶, או בכיס הבגד⁴⁷ ואין צריך לומר בנשיפה⁴⁸.

לפיכך, אם היה מונח כסף על הארץ, מותר להסיטו ברגלו כדי להצניעו. וכן אם היה על הארץ כלי שעלול להינזק כשידרכו עליו, מותר להסיטו ברגלו כדי שלא ידרכו עליו.

⁴² שו"ע"ר סי' שח ס"י"ד-טו. שם ס"י"ט. קו"א לסי' רנט ס"ק"ג ובמקומות שיפורטו להלן.

⁴³ ראה שו"ע"ר סי' שח ס"י"ו. הלכתא כרב שם הע' 20.

⁴⁴ שו"ע"ר סי' רעו ס"י"ט-י.

⁴⁵ שו"ע"ר סי' שה ס"כ"ד.

⁴⁶ שו"ע"ר סי' שח ס"י"ו. סי' שיא ס"י"ו.

⁴⁷ שו"ע"ר סי' רסו ס"י"ט. סי' שא ס"י"ט.

⁴⁸ שו"ע"ר סי' שח ס"י"ו.

וכן מותר לשבת על עצים או אבנים המיועדות לבניין, למרות שהוא מנענע אותם בישיבתו⁴⁹. וכן מותר להישען על מכונית ובתנאי שאינו מפעיל בזה את האזעקה.

כמו כן מותר להושיט ידו לארון על מנת ליטול משם חפץ המותר בטלטול, גם אם תוך כדי הושטת היד יפגע באמצעות גב היד בדברי מוקצה וידחפס לצדדים, אך יש להיזהר שלא יזיזם בכוונה בכפות ידיו, שזהו טלטול גמור.

למרות האמור, יש לשים לב להדגשה כי היתר הטלטול בגופו הוא בשל העובדה שיש כאן שינוי מהדרך הרגילה בחול, אך אם כך היא גם דרך טלטולו של החפץ בחול, כמו ארנק שתמיד נותנו בכיס הבגד או כדורגל שתמיד משתמש בו ברגליו וכיו"ב, לא די בכך שאינו מטלטל בידיו, שהרי לא שינה מדרכו בחול⁵⁰.

עם זאת, הטלטול בשינוי מותר בכל סוגי המוקצה וגם כאשר הוא נעשה לצורך המוקצה⁵¹.

טלטול "מן הצד"

קיימת אפשרות גם לטלטל את המוקצה ביד, אך זאת במידה והטלטול לא נעשה במישרין, וכגון שמטלטל דבר שאינו מוקצה שמונח עליו דבר המוקצה, שמותר לטלטל את הדבר המותר אף שבעקבות זאת ינטל גם הדבר האסור⁵².

אך יש לשים לב, שבניגוד לטלטול בשינוי, המותר בכל אופן, טלטול מן הצד הותר רק כשהוא נעשה לצורך הדבר המותר ולא כשנעשה לצורך הדבר האסור⁵³.

תנאי נוסף להיתר הטלטול מן הצד הוא כאשר מוצו אפשרויות אחרות לסלק את דבר המוקצה מדבר ההיתר, באמצעות ניעורו, אלא שבאם לא

⁴⁹ שוע"ר שם סי"ד.

⁵⁰ שכן בכ"מ הדגיש רבינו שהיתר הטלטול בגופו הוא מצד השינוי מדרך החול, ואף שיש מקומות מהם משמע שכל טלטול בגופו הותר למעשה יש להחמיר בזה. ואכמ"ל.

⁵¹ שוע"ר סי' שח סט"ו. סי' שיא סט"ו.

⁵² שוע"ר סי' שח סט"ד. סי' שיא סט"ד.

⁵³ שוע"ר סי' שיא סט"ד.

ניתן לנערו מחשש שמא ינזק או שצריך למקומו, שרק אז נאמרו היתרי הטלטול מן הצד⁵⁴.

טלטול באמצעות דבר אחר, כמו באמצעות מקל או סכין וכיו"ב, נחשב לדעת אדמו"ר הזקן כטלטול ישיר, שהוא לו כ"ידא אריכתא"⁵⁵.

כשהמוקצה כבר בידי

דבר מוקצה שנמצא בידי של אדם, בין אם הגיע לידיו בזדון או בשגגה⁵⁶, אין צריך לזורקו מיד אלא מותר לו להמשיך ולטלטלו לכל מקום שירצה בכדי להצניעו⁵⁷.

היתר זה הוא רק בכלים שלא נאסרו בטלטול לגמרי, ככלי שמלאכתו לאיסור, אך מוקצה האסור בטלטול לגמרי, כמוקצה מחמת גופו – אסור להמשיך ולהחזיק בו, אלא אם כן מדובר במקום הפסד⁵⁸.

במקום נזק ולכלוך

דברי מוקצה שנתפזרו או כלים שנשברו ועלולים להזיק – מותר לטלטל את השברים ולפנותם כדי שלא יזוקו בהם הרבים, שבמקרים כאלו לא נאמרה גזירת המוקצה⁵⁹.

כמו כן, חפץ האסור בטלטול שהוא מלוכלך מאד או מדיף ריח רע במיוחד ונמצא בחדרי המגורים - מותר להוציאו בידיים ממש, ולדוגמא שקית אשפה המדיפה ריח רע, מותר להוציאה מחוץ לבית⁶⁰.

⁵⁴ ראה שו"ע"ר סי' שיא ס"י"ד. וראה גם סי' שט ס"ד. סי' שי ס"י"ז.

⁵⁵ שו"ע"ר סי' שח ס"י"ס, דלא כט"ז שם סק"י"ח.

⁵⁶ שו"ע"ר סי' שז ס"ל"ו בסוגריים.

⁵⁷ שו"ע"ר סי' שח ס"י"ג. וראה קו"א לסי' שא סק"י, שאין הכוונה להתיר את טלטולו כל היום, אלא מי שנזכר

יניחנו במקום שיכול להצניעו

⁵⁸ שו"ע"ר סי' שח ס"י"ג.

⁵⁹ שו"ע"ר סי' שח סכ"ח.

⁶⁰ שו"ע"ר סי' שח סע"ב. סי' שלז ס"ב. סי' שלח ס"ט.

במקום הפסד

יש אוסרים לטלטל את המוקצה אפילו במקום הפסד מרובה והלכה כמותם, אך יש מתירים במקום דליקה או ליסטים, שכיון שאדם בהול על ממונו, חוששים שמא יעבור על איסורי תורה באם לא נתיר לו להציל את חפציו באמצעות טלטול מוקצה, ויש להקל בזה כדבריהם⁶¹.

לאחר שהגדרנו מהו הטלטול האסור והמותר, נפרט את הדינים העולים מכך:

- **מקצת המוקצה.** כל מוקצה, כשם שאסור לטלטל כולו כך אסור לטלטל מקצתו⁶², אולם במקום צער בעלי חיים⁶³ או הפסד מרובה⁶⁴ הותר לטלטל מקצתו.
- **דבר המונח על המוקצה.** מותר ליקח דבר המותר המונח על גבי דבר המוקצה⁶⁵, אף אם המוקצה מתנענע, שכן זהו טלטול מן הצד⁶⁶, וכל עוד עושה זאת לצורך הדבר המותר אינו נחשב לטלטול, אך אם עושה כן לצורך המוקצה – אסור⁶⁷.
- **ישיבה.** מותר לשבת על דבר המוקצה, גם אם בעקבות כך יתנענע, מאחר שזהו כבר טלטול בשינוי, שכן אינו מטלטלו בידים⁶⁸.
- **בשינוי.** טלטול בשינוי יכול להיות באמצעות גב היד, בין אצילי ידיו, בראשו, ברגליו, בגופו, או בכיס הבגד ואין צריך לומר בנשיפה.
- **ברגל.** כסף שהיה מונח על הארץ, מותר להסיטו ברגלו כדי להצניעו. וכן אם היה על הארץ כלי שעלול להינזק כשידרכו עליו, מותר להסיטו ברגלו כדי שלא ידרכו עליו.

⁶¹ שוע"יר סי' שא ס"י. ס"י שלד ס"יא.

⁶² שוע"יר סי' שיח ס"י. סע"ח. ס"י שיא ס"י. ס"י תקיח ס"י. וראה גם ס"י רסה ס"י.

⁶³ שוע"יר סי' שח סע"ט.

⁶⁴ שוע"יר סי' רסו סכ"ד.

⁶⁵ שוע"יר סי' שח ס"י. ס"י רסה ס"י.

⁶⁶ ס"י רסה שם.

⁶⁷ שוע"יר סי' שי ס"י. ס"י שיא ס"י. ס"י תקיג ס"י.

⁶⁸ שוע"יר סי' שח ס"י.

- **חיפוש בארון ובמקרר.** מותר להושיט ידו לארון או למקרר וכדומה על מנת ליטול משם חפץ המותר בטלטול, גם אם תוך כדי הושתת היד יפגע באמצעות גב היד בדברי מוקצה וידחפם לצדדים, אך יש להיזהר שלא יזיזם בכוונה בכפות ידיו.
- **כמו בחול.** ארנק שתמיד נותנו בכיס הבגד או כדורגל שתמיד משתמש בו ברגליו וכיו"ב, לא די בכך שאינו מטלטלם בידיו, שהרי לא שינה מדרכו בחול.
- **בכל סוגי המוקצה.** הטלטול בשינוי מותר בכל סוגי המוקצה וגם כאשר נעשה לצורך הדבר המוקצה.
- **לצורך המוקצה.** טלטול מן הצד, שמטלטל את המוקצה באמצעות דבר אחר, הותר רק כאשר נעשה לצורך הדבר המותר ולא לצורך המוקצה.
- **כשנמצא בידו.** כלי שמלאכתו לאיסור שהגיע לידיו מאיזו סיבה - מותר להמשיך ולטלטלו לכל מקום שירצה בכדי להצניעו. אבל מוקצה האסור בטלטול לגמרי, כמוקצה מחמת גופו – אסור להמשיך ולהחזיק בו, אלא במקום הפסד.
- **במקום נזק.** דברי מוקצה שנתפזרו או כלים שנשברו ועלולים להזיק – מותר לטלטל את השברים ולפנותם כדי שלא יזוקו בהם הרבים.
- **במקום לכלוך.** חפץ האסור בטלטול שהוא מלוכלך מאד או מדיף ריח רע במיוחד ונמצא בחדרי המגורים - מותר להוציאו בידיים ממש, ולדוגמא שקית אשפה המדיפה ריח רע, מותר להוציאה מחוץ לבית.
- **במקום הפסד.** אסור לטלטל את המוקצה אפילו במקום הפסד מרובה, אך יש מתירים במקום דליקה או ליסטים, ויש להקל בזה כדבריהם.

פרק ה

תורת כלי

כל כלי אינו מוקצה

כשלומדים על סוגי המוקצה הרבים ומביטים על ריבוי ההלכות המוקדשים לו, איסור המוקצה יכול להצטייר בעינינו כאיסור חמור ביותר, האוסר עלינו לטלטל כל חפץ בשבת למעט אי אלו חפצים אותם מותר לטלטל לצורך מסוים.

לשון המשנה בפתיחת דיני הטלטול בשבת עשוי להפתיע אותנו. טרם פירט את איסורי הטלטול, בחר התנא לפתוח את דבריו דוקא בלשון חיובית - "כל הכלים ניטלין בשבת".⁶⁹ ויש בכך הצהרה ברורה על הגדרותיו ויסודותיו של איסור המוקצה, כאומר: את הכל ניתן לטלטל בשבת מלבד אי אלו חפצים שהוגדרו כ"מוקצה".

בתוך כך מועבר לנו מסר ברור נוסף: "מוקצה" יכול להיות רק דבר שאינו "כלי" - רק דבר שאין לו שום מציאות עצמאית ואינו אלא חומר גלם בלבד, בלשון ההלכה "מוקצה מחמת גופו" - הוא המוקצה מדעת האדם לגמרי, ורק אותו אסרו חכמים לטלטל. ומנגד, כל דבר שיש לו שימוש מוצהר ושם כלי עליו - יתכן שייעשה בו שימוש במהלך השבת וממילא אין האדם מקצה את דעתו ממנו לגמרי, ולכן לא נכלל בגזירת המוקצה הראשונית.⁷⁰

גם "כלי שמלאכתו לאיסור", חרף העובדה שתשמישו הייעודי הוא למלאכה האסורה בשבת, הרי כל עוד ניתן להשתמש בו גם באופן מותר בשבת, הוא לא מאבד את הרלוונטיות שלו ככלי לענין שבת ומעיקרא לא היתה בעיה הלכתית בטלטולו.⁷¹

⁶⁹ שבת קכב, ב.

⁷⁰ ראה מה שהארכנו בפתיחה (גל' 1606 ע' 60) אודות השתלשלות ושלבי איסור המוקצה. האמור בפנים הוא כשיטות הראשונים שגזירת כלים אינה בכלל איסור מוקצה - ראה חידושים המיוחסים לר"ן שבת קכב, ב ד"ה אלא אמר רבא. ריטב"א שם קכד, ב ד"ה ולענין הלכה. השגות הראב"י על בעל המאור ריש ביצה ד"ה ודכותא. וכן משמע מדברי אדה"ז בסי' שח סט"ז-יז. וממה שלא הזכירו בסי' בין סוגי המוקצה בכלים.

⁷¹ ראה שו"ע"ר ס"י שח ס"ב. וראה להלן מדוע במוקצה מחמת גופו הראוי לשימוש המותר בשבת לא נאמר כן.

אולם לאחר מכן, כשהוסיפו חכמים על איסור מוקצה וגזרו גם על טלטול הכלים ("גזירת כלים") הוגבל גם טלטול הכלים ברמות שונות, וגם בזה הכלל המנחה הוא שכמידת אפשרות השימוש בכלי בשבת כך גם דין טלטול, וזו הסיבה ש"כלי שמלאכתו להיתר" מותר בטלטול לכל צורך שהוא, "כלי שמלאכתו לאיסור" – רק לצורך גופו ומקומו, ו"מוקצה מחמת חסרון כיס" נאסר בטלטול בכלל.

האם מותר לטלטל ארון כבד?

אם עסקינן במידת הרלוונטיות של הכלי בשבת, הרי דנו הפוסקים אודות כלים גדולים וכבדים, שבדרך כלל משתמשים בהם במקומם ולא מזיזים אותם, כמו ארון ומקרר וכדומה, האם נחשבים הם ככלים ומותרים בטלטול או שאי טלטולם גורע משם כלי שעליהם⁷².

להלכה נפסק⁷³, שגם כלים אלו מותרים בטלטול, כיון ששם כלי עליהם, ואי הרגילות לטלטלם אינו פוגע בכך וניתן להמשיך ולהשתמש בהם גם בשבת באופן המותר, וכן לטלטלם במידת הצורך.

לאחר שלמדנו שהגדרתו של הכלי ככלי לענין טלטול תלויה ברמת השימוש בו בשבת ולא בתדירות הטלטול שלו, נדע שגם רהיטים וכלים שמקפידים שלא לטלטלם כלל מחשש שמא ינזקו ויפגעו בעקבות הטלטול⁷⁴, עדיין לא יצאו מגדר כלי לשיטת אדה"ז, שכן השימוש בהם לא נפגע, ותדירות טלטול הכלי היא לא זו שיוצרת את הגדרתו ככלי, כאמור.

⁷² ראה מחלוקת הראשונים בזה בבי"י סי' שח.

⁷³ טוש"ע סי' שח סי"ב. שוע"ר שם סי"א.

⁷⁴ ראה משנה ברורה סי' שח סק"ח שכתב שבמצב כזה דינו ככלי המוקצה מחמת חסרון כיס שאסור בטלטול לגמרי, אך זאת בהתאם לנראה משיטתו שתדירות טלטולו של הכלי היא זו שיוצרת את הגדרתו ככלי לענין שבת, אבל שיטת אדה"ז לא כן, כמבואר בפנים. מה גם שלשיטת אדה"ז לא נאמר דין מוקצה מחמת חסרון כיס אלא בכלים שמלאכתם לאיסור, וכמו שיתבאר בעז"ה. והארכתי בזה במק"א.

איזה שימוש מתיר טלטול?

מטבע הדברים קיים דיון נרחב בפוסקים מה ניתן להגדיר ככלי ואיזה שימוש היתר יכול להתיר את טלטול הכלי, במסגרת זו נסכם את הפרטים העולים לאחר העיון בדברי אדמו"ר הזקן בהלכות אלו:

- כל דבר שיש עליו תורת כלי מותר לטלטלו בשבת, אם הוא "כלי שמלאכתו להיתר" – מותר לטלטלו לכל צורך שהוא⁷⁵, ואם הוא "כלי שמלאכתו לאיסור" – לצורך גופו או מקומו בלבד⁷⁶.
- לא הותר בטלטול [לצורך גופו או מקומו] אלא כלי שניתן להשתמש בו תשמיש המותר בשבת, אך כלי שלא ניתן להשתמש בו בשבת כלל הרי הוא מוקצה גמור⁷⁷.
- כלים גדולים וכבדים שבדרך כלל אין מטלטלים אותם מחמת גודלם או כובדם אינם מוקצה ומותרים בטלטול, גם אם מקפיד שלא להזיזם מאחר שחושש שמא ינזקו וישברו.
- התשמיש המותר יכול להיות גם תשמיש שולי למדיי, כמו לכסות או לסמוך עליו כלים וכיו"ב⁷⁸, לדוגמא: להשתמש בעט כסימנייה בספר.
- גם אם בדרך כלל לא משתמשים בכלי לצורך המותר, ולדוגמא מאוורר קטן שניתן גם להניחו על דפים שלא יתפזרו אלא שבדרך כלל לא משתמשים בו למטרה זו – נחשב לכלי ומותר לטלטלו [לצורך גופו ומקומו]⁷⁹.

⁷⁵ שוע"י סי' שח סוסט"ז.

⁷⁶ שם סי"ב. יריעה נרחבת על הגדרות אלו תבוא בפרקים הבאים אי"ה.

⁷⁷ שם סי"ב.

⁷⁸ שם.

⁷⁹ שכן עצם העובדה שניתן לעשות בו שימוש ("ראוי לסמוך בו כלים") מראה שאינו בכלל מוקצה גם אם בפועל לא משתמשים בו לשימוש זה. וראה ארחות שבת ח"ב פ"ט ס"ו ובבירורי הלכה (נדפס בסוף ח"ג) סי' א אות ז ואילך.

- אפילו אם לא משתמשים בו בפועל לצורך אחר, כגון שופר של מצוה, משתמשים בו רק למצוותו – נחשב לכלי ומותר בטלטול [לצורך גופו ומקומו]⁸⁰.
- כלי המיוחד לדבר שהוא מוקצה גמור, כגון פחיות נפט וצבע, קופת צדקה וכיו"ב, אף שהוא לכשעצמו יש בו שימוש, מכל מקום בטל הוא למה שבתוכו ואסור בטלטול לגמרי⁸¹.
- כלי שבושל בו איסור וכדו', כיון שמותר להניח בו צונן בדרך עראי⁸², מותר בטלטול ודינו ככלי שמלאכתו להיתר⁸³.
- כלי או בגד שאסור בשימוש גם בחול, כגון בגד שעטנז וכיו"ב, לא יועיל מה שניתן לעשות בו תשיש שולי של היתר ואסור הוא בטלטול לגמרי⁸⁴.
- כלי שנמאס, האדם אמנם מקצה את דעתו מלהשתמש בו כלל "מחמת מיאוס", אך אם עדיין ראוי הוא לכיסוי כלים וכיו"ב מותר לטלטלו⁸⁵, ואם לגודל מאיסותו אינו ראוי גם לזה – נאסר בטלטול לגמרי⁸⁶.
- כלים חד פעמיים, נחשבים ככלי לענין זה, שכן ניתן לעשות בהם שימוש, ואף לאחר שאכלו בהם – אין עליהם דין מוקצה ומותרים בטלטול⁸⁷.
- כמובן שכל האמור הוא רק בכלים שניתן להשתמש בהם גם למלאכת היתר, אבל דבר שאינו כלי והוא מוקצה מחמת גופו אינו

⁸⁰ שוע"ר סי' תקפח ס"ה. שו"ת שבט הלוי ח"ט סי' קכז אות ב. ודלא כמ"ש בשמירת שבת כהלכתה פכ"ב הע' סב (במהדורה החדשה: הע' סט) ופכ"ח הע' פ (במהדורה החדשה: הע' פב) ובחוט שני שבת פמ"ה סוסק"ג.

⁸¹ ראה הלכתא כרב סי' שח הע' 5, שכן לענין מוקצה הכלי נידון לפי מה שבתוכו, כמבואר בשוע"ר גבי מדוכה שיש בה שום (סי' שח סכ"ב) וגבי קן העשוי לביצת אפרוח (סי' שט ס"ז).

⁸² ראה טושו"ע יו"ד סי' צא ס"ב.

⁸³ שלחן שלמה סי' שח סקפ"ג בהערה. הלכתא כרב סיכום הלי מוקצה פ"ה סוה"ע 2.

⁸⁴ ראה בהרחבה שוע"ר סי' שח ספ"ה.

⁸⁵ שם ס"ב וס"ז. אדח"ז מדבר שם על "כלי שמלאכתו לאיסור" שהוא גם "מוקצה מחמת מיאוס", ומשמע שנשאר דינו ככלי שמלאכתו לאיסור, אבל אם היה כלי שמלאכתו להיתר שנמאס נשאר דינו ככלי שמלאכתו להיתר – ראה לשון אדח"ז בסי' שי ס"א שכתב בסתמא ש"מוקצה מחמת מיאוס" "מותר לטלטלו". וכך הבין גם בקיצושו"ע עם פסקי אדח"ז סי' פח ס"ח, ודלא כמו שהבין בדבריו בחזון עובדיה שבת ח"ג ע' רי.

⁸⁶ מובן לפי הנ"ל בהערה הקודמת. וראה גם סי' שח סע"ג. סי' רסו סכ"ו.

⁸⁷ שכן הגדרת כלי לענין מוקצה היא לפי תשמישו, מה גם שכלים חד פעמיים שבימינו ראויים הם לשימוש חוזר. וראה הלכתא כרב סי' שח הע' 5 וסוה"ע 39. שו"ת דברי פנחס סי' לא. וראה גם חזון עובדיה שם ע"ז. ילקוט יוסף שם סי' ח ובהערה שם.

כולל תורה שלימה

מועיל מה שראוי לכסות בו כלים וכיו"ב, מאחר שלא היה עליו מעולם שם כלי אין בכח שימוש זה לבדו להשוות לו שם כלי⁸⁸.

- עם זאת, דבר שאינו כלי אך ראוי הוא לשימוש רגיל של היתר ולא באופן שולי בלבד, כגון גיזי צמר הראויים להיסמך ולשבת עליהם בשבת, אף שאינם כלי ממש יש להם "תורת כלי" ומותרים בטלטול⁸⁹.

---

⁸⁸ ראה שו"ע"ר סי' שח ס"ז.
⁸⁹ עיין שו"ע"ר שם ס"ג.

פרק ו

שברי כלים

למרות האמור שכל דבר שיש עליו שם כלי אינו מוקצה, יש לדעת כי 'חסינותם' של הכלים מפני איסור מוקצה איננה נצחית, שכן הכלי עלול להישבר במהלך השבת ולאבד את זהותו ההלכתית. ויש לדון בדבר הן מצד מצבו של הכלי עתה והן מצד דעתו של האדם.

ויש בזה כמה פרטים, כדלהלן:

- כלי שנשבר, אך עדיין ראוי לשימוש כרגיל, פשוט שנשאר במעמדו ומותר בטלטול בשבת וביום טוב⁹⁰.
- אם לאחר שנשבר אינו ראוי לשימוש הראשוני אך ראוי לשימוש אחר, נחשב ל"נולד", שמותר בשבת ואסור ביום-טוב, אז ייחשב למוקצה מחמת גופו האסור בטלטול לגמרי⁹¹.
- דוגמא לדבר: בקבוק יין יפה מזכוכית שנשדק קצת, ואינו ראוי לשימוש היין, אולם עדין רוצים להשתמש בו ככלי נוי, הרי שבשבת יהיה מותר בטלטול וביום טוב לא.
- יוצא מן הכלל בזה, הוא כלי שהיה "מוקצה מחמת חסרון כיס" ונשבר, שלמרות שאיבד מערכו ואין מקפידים עליו יותר מלהשתמש בו, ומצד הכלי היינו מתירים אותו בטלטול, אך כיון שהוקצה מדעת האדם בכניסת השבת, אינו יכול להיות מותר בטלטול במהלך השבת⁹².
- כלי שנשבר ואינו ראוי עתה לשימוש כלל, אף לא השולי ביותר, או שבמצב כזה רגילים להשליכו לאשפה, הרי הוא מוקצה ואסור לטלטלו⁹³.

⁹⁰ שוע"יר סי' שח סכ"ה.

⁹¹ שוע"יר שם סכ"ג-ד.

⁹² שוע"יר שם סכ"ז.

⁹³ שוע"יר שם סעיפים כו, כט.

ולכן, צלחת זכוכית או חרסינה שנשברה, כיון שאינה ראויה עוד לשימוש הרי היא מוקצה ואסור לטלטלה.

והגם שלהלכה, כל שברי כלים שעדיין שראויים לכסות או לסמוך בהם כלים אחרים עדיין תורת כלי עליהם – הדבר נכון לזמנם בלבד, שהיו רגילים להשתמש בדברים כגון אלו לכיסוי קערות וכדו', אבל בזמננו, שזורקים את שברי הזכוכית וכדו' לפח, ואין משתמשים בהם כלל, השברים הם מוקצה גמור.

- כלי שנשבר ועדיין היה ראוי לשימוש מסוים ונזרק לפח האשפה, אם זרקוהו לפח לפני שבת, הרי הוא מוקצה ואסור לטלטלו, שאף שעדיין הוא ראוי לשימוש, כיון שבעליו הקצוהו מדעתם חל עליו דין מוקצה לכל אדם.

לדוגמא: אדם השליך לאשפה כלים ובגדים משומשים, שעבורו הם בלויים ואינו מעוניין עוד להשתמש בהם, למרות שיש אנשים שעדיין יכולים ליהנות מהם, מאחר שבעליהם הקצה אותם מדעתו, נחשבים הם למוקצה עבור כולם.

אבל אם נזרק לפח בתוך השבת - אינו מוקצה, גם אם נשבר מלפני שבת, שכיון שבכניסת השבת היה עליו שם כלי, אין השלכתו לפח באמצע השבת הופכת אותו למוקצה⁹⁴.

- עם זאת, כלי שלם שהושלך לאשפה, אפילו אם הושלך לפני שבת - אינו מוקצה, שבמקרה כזה השלכתו לאשפה אינה מוציאה ממנו שם 'כלי', שכן הזורקו בטלה דעתו אצל כל אדם. ומשום כך, מי שמוצא בשבת איזה כלי או כסא שלם, אפילו אם הוא בלוי - אינו מוקצה ומותר לטלטלו⁹⁵.

⁹⁴ שוע"ר שם סעיפים ל, לא. מ, מא.

⁹⁵ ראה משנ"ב ס"י שח סקנ"א.

פרק ז

מוקצה מחמת גופו

כללים והגדרות

דבר גולמי

כולל בתוכו כל דבר גולמי, "שאין תורת כלי עליו ואינו מאכל אדם ולא מאכל בהמה"⁹⁶, כעצים, אבנים ועפר, גופת מת ובעלי חיים, וכן קליפות ביצים או קליפות אגוזים ושקדים⁹⁷, גלעיני זיתים וכן עצמות קשים⁹⁸.

במקום שאין מצויים בעלי חיים, אף מאכל הראוי ומיועד לבהמה נחשב למוקצה⁹⁹.

אוכל לא מוכן

באוכל מוכן אמנם אין מוקצה¹⁰⁰, אבל דברי מאכל שאינם ראויים לאכילה כלל ללא בישול או אפיה, כגון קמח ובצק¹⁰¹, פירות וירקות וקטניות שאינם נאכלים חיים¹⁰², כתפוחי אדמה ושעועית, בשר חי ודג חי¹⁰³, נחשבים למוקצה, שאף שהם ראויים לבעלי חיים, אין רגילים לתת להם מאכלים שמיועדים לבני אדם¹⁰⁴.

אך דברים הראויים למאכל לאחר תיקון המותר בשבת, כגון קפה ותה וכיו"ב, אינם נחשבים למוקצה.

מאכל שאינו ראוי לכל אדם

⁹⁶ שוע"ר סי' שח ס"ח.

⁹⁷ שוע"ר סי' שח ס"ס.

⁹⁸ שוע"ר סי' שח סס"ה.

⁹⁹ שוע"ר סי' שח סס"ה.

¹⁰⁰ שוע"ר סי' שח ס"ז.

¹⁰¹ של יהודי – ראה שוע"ר סי' שח ס"ח. ושל גוי – ראה סי' שי ס"ג. סי' שכה ס"ו.

¹⁰² ראה שוע"ר סי' שכה ס"ז.

¹⁰³ שוע"ר סי' שח ס"ח-ט.

¹⁰⁴ ראה שוע"ר סי' שח סס"ח.

הגדרתו של דבר מה כראוי למאכל, אינה נקבעת לפי בעליו, באם נוהג לאוכלו או לא, אלא בהתאם למאכל עצמו. ולכן, רק מאכל שאינו ראוי לאכילה בשבת לשום אדם, אם מפני שאינו מוכן לאכילה ואם מפני שאסור באכילה, ייחשב למוקצה, אבל אם יש אדם שיכול ורשאי לאוכלו, הוא איננו מוקצה ומותר בטלטול¹⁰⁵.

מסיבה זו, סוגי בשר ודגים וכן ירקות מסוימים, שיש אנשים בימינו האוכלים אותם כמות שהם חיים, אינם נחשבים למוקצה גם כלפי רוב האנשים שאינם אוכלים אותם¹⁰⁶.

וכך הוא הדין גם לגבי תרופות שבבית; באם יש בבית חולה הזקוק להם ודאי שאינם מוקצה, אך גם אם אין מישהו מבני הבית שזקוק לתרופות אלו, מותר לטלטלם, שכן התרופות הללו, בדרך כלל, ראויים לשימוש לחולה אחר הנמצא בסביבה¹⁰⁷. אולם יש לדעת, כי תרופות שאינן מצויות ואינן כעת חולה בבית הזקוק להם, אכן נחשבות למוקצה, וגם אם מישהו מבני הבית נזקק להן במהלך השבת אין לטלטלן אלא לצורך החולה¹⁰⁸, ויש מחמירים שלא לטלטל אלא בשינוי¹⁰⁹.

מאכלות אסורות

גם דברים הראויים למאכל אדם או בהמה יכולים להיות "מוקצה מחמת גופו", כל עוד אינם מיועדים בפועל לאכילה, ולדוגמא: דברים שהם כשלעצמם ראויים למאכל, אלא שהם אסורים באכילה ובהנאה, כמו חמץ בפסח או פירות וירקות שאינם מעושרים, מה שהופך אותם לאינם ראויים לא למאכל אדם ולא למאכל בהמה, נחשבים למוקצה¹¹⁰.

¹⁰⁵ ראה שוע"ר סי' שח סע"ה. סי' שכא סי"ו. סי' תקטו סי"א.

¹⁰⁶ כך משמע בשוע"ר סי' שח שם. ראה הלכתא כרב סי' שח הע' 72.

¹⁰⁷ ראה שמירת שבת כהלכתה (מהדורה חדשה) פ"כ סל"ז. פל"ג סי"ד ופל"ד סי"ג ובהע' ט. הלכתא כרב (מהדורת תשע"ג) ע' קג וע' תקעז.

¹⁰⁸ כדן כל מוקצה שניתן לטלטלו לצורך חולה שאין בו סכנה "אפילו בידיים" – ראה שוע"ר סי' שכ"ב, ומשמע דלא כפמ"ג שם א"א סקט"ו שהתיר דוקא בשינוי [ומה שבסי' שט סי"ב לא התיר אדה"ז במקום סכנת חולי רק טלטול שאינו גמור – הרי כאן מדובר בחולה ממש ולא בסכנה שמא יחלה. ודו"ק]. וכן העלה בהלכתא כרב שם. וראה גם קובץ הערות וביאורים גל' תתיג ע' 59 ואילך וגל' תתיד ע' 58 ואילך.

¹⁰⁹ ראה קצות השולחן סי' קלד סק"ה וסקי"ח. וראה גם תהלה לדוד סי' שט סק"א-ב ובהערות וביאורים שם.

¹¹⁰ שוע"ר סי' שח ס"ט.

אך אם אסורים באכילה בלבד, מאחר שעדיין מותר להאכילם לבהמה, אינם מוקצה, אך זאת במידה שאכן מתכוון להאכילם לבהמה. אבל אם מדובר בדברים האסורים באכילה רק ביום השבת בלבד, כמו ביצה שנולדה ביום טוב או חלב שנחלב בשבת, כך שהוא מתכוון לאכול מהם בעצמו במוצאי השבת - הרי הם נחשבים למוקצה במהלך השבת ואסור לטלטלן כלל¹¹¹.

מסיבה זו, יש להבחין בין אוכל שאינו ברמת כשרות מספקת עבור בעליו, אותו לא נחשיב כמוקצה, מאחר שיכול ליתנו לגוי או לישראל אחר שכשרות זו מספיקה עבורו ואינו מתכוון לאכול ממנו בעצמו¹¹²; לבין אוכל שנעשה בו איסור בשבת, כגון שעברו בו על איסור בישול, שהייה וחזרה או הטמנה, באופן שהתבשיל נאסר, שמאחר שהוא מתכוון לאכול מהתבשיל במוצאי השבת (במקרה שלא נאסר עולמית¹¹³), אזי נחשב המאכל למוקצה¹¹⁴ גם אם יש דעות המתירות את התבשיל בשבת עצמה, שכיון שהבעלים מעוניין לאכול בעצמו מהתבשיל, אזי גם איסור התבשיל נקבע לפי מנהגו.

כסף מוקצה

גם מטבעות ושטרות כסף נחשבים "מוקצה מחמת גופו", הגם שכבר לא מדובר בחומרי גלם אלא בתוצר מעובד, אך מאחר שלמעשה אין להם שימוש בפני עצמם וכל תכליתם הוא להשתמש בערכם הנקוב, שייכים אף הם למשפחת ה"מוקצה מחמת גופו" על כל דיניו¹¹⁵.

¹¹¹ שם.

¹¹² מסתבר, וכך מובא באחרונים. וראה שו"ע"ר ס"י שלה ס"ד. הלכתא כרב ס"י שח הע"י 91.

¹¹³ ראה פרטי הדינים בזה בשו"ע"ר ס"י שיח ס"א ובהמצויין במהדורה החדשה שם.

¹¹⁴ ראה ארוחות שבת פי"ט סכ"א.

¹¹⁵ שו"ע"ר ס"י שח ס"ח.

כיצד נפקיע את המוקצה?

כאמור, כל מה שנכלל בהגדרת "מוקצה מחמת גופו" אסור לטלטלו כלל, גם שלא לצורך שימוש היתר, למשל, אסור לקחת אבן כדי להחזיק בה את הדלת או כדי לפצח בה אגוזים, מאחר שאין עליה שם כלי כלל אין בכוח שימוש זה להופכה לכלי.

באם נרצה להפקיעה מאיסור מוקצה, הדבר תלוי באם הדרך לייחד אבנים לתשמיש זה, די שנייחד אותה לפני השבת במחשבה לשימוש זה של החזקת הדלת או פיצוח אגוזים, או להשתמש בה פעם אחת ביום חול לצורך זה. אבל באם אין הדרך לייחדה לכך, נצטרך לייחדה לשימוש זה בדרך קבע ואז יהיה עליה שם כלי¹¹⁶.

הלכה למעשה

- **דבר שאינו כלי ואוכל.** דבר שאינו כלי ואינו מאכל אדם ולא מאכל בהמה, כעצים, אבנים ועפר, מת ובעלי חיים נחשב למוקצה מחמת גופו ואסור לטלטלו כלל (וראה להלן "אפשרויות טלטול").
- **כסף.** מטבעות ושטרות כסף נחשבים מוקצה מחמת גופו.
- **שימוש באבנים.** אסור לקחת אבן כדי להחזיק בה את הדלת או כדי לפצח בה אגוזים, אך יכול לייחדה לכך במחשבה מערב שבת או להשתמש בה פעם אחת ביום חול לצורך זה.
- **שברי כלים.** שברי כלים שאינם ראויים עוד למלאכה, נחשבים למוקצה מחמת גופו¹¹⁷. וכן כלים שהתפרקו ועתידיים לתקנם לאחר השבת, אין לטלטלם, כיון שאינם מיועדות לשימוש עתה¹¹⁸.

¹¹⁶ ראה שוע"ר ס"י שח ס"ח. סנ"ג.

¹¹⁷ ראה בהרחבה בפרק הקודם.

¹¹⁸ ראה שוע"ר ס"י שח ס"ה.

- **קליפות, גרעינים ועצמות.** קליפות ביצים או קליפות אגוזים ושקדים, גלעיני זיתים וכן עצמות קשים נחשבים למוקצה מחמת גופו.
- **גלעינים למשחק.** גלעיני משמש שמשמששים בהם הילדים למשחק אינם מוקצה¹¹⁹. וכן חול הנמצא בארגז חול, נחשב שייחדוהו לצורך זה ואינו מוקצה.
- **מקום שאין מצויים בהמות.** אם נמצא במקום שאין מצויים בעלי חיים, אף מאכל הראוי ומיועד לבהמה נחשב למוקצה.
- **אינו ראוי לאכילה.** דברי מאכל שאינם ראויים לאכילה ללא בישול או אפיה, כגון קמח ובצק, פירות וירקות וקטניות שאינם נאכלים חיים, כתפוחי אדמה ושעועית, בשר חי ודג חי, נחשבים למוקצה.
- **קפה ותה.** דברים הראויים למאכל לאחר תיקון באופן המותר בשבת, כגון קפה ותה וכיו"ב, אינם נחשבים למוקצה.
- **בשר חי המותר בטלטול.** סוגי בשר ודגים וכן ירקות מסוימים, שיש אנשים בימינו האוכלים אותם כמות שהם חיים, אינם נחשבים למוקצה.
- **תרופות.** התרופות שבבית ששימושן מצוי, אף אם אין בבית מי שזקוק להן עתה - אינן מוקצה, מאחר שבדרך כלל ראויות לחולים אחרים הזקוקים להם.
- תרופות שאינן מצויות מותרות בטלטול רק באם יש חולה בבית הזקוק להן שנחלה מערב שבת, ובאם נחלה בשבת מותר לטלטלן רק לצורך החולה.
- **ביצים.** הביצים, בין חיות בין מבושלות, אינם מוקצה, שכן ראויות הן לאכילה, אף שבעליהן אינו אוכל ביצים חיות.
- **אבוקדו.** האבוקדו וכיו"ב, שאינו ראוי למאכל בעודו קשה, נחשב באותה עת למוקצה, ולכן מוטב אף לא לגעת באבוקדו במהלך השבת לבדוק אם הוא כבר מוכן, שכן מזיזו בנגיעתו ונחשב לטלטול מוקצה.

¹¹⁹ הלכתא כרב עי קנא. וראה גם שו"ע"ר סי' שלח סי"ו.

עם זאת, באם להשערנו היה אמור להיות מוכן במהלך השבת וטלטלו והתברר לו שעדיין אינו מוכן לאכילה - מותר להחזירו למקומו, כדין כל מוקצה שהגיע לידו¹²⁰.

- **מאכלות אסורות.** מאכלים אסורים באכילה ובהנאה, כמו חמץ בפסח וכיו"ב, דינם כמוקצה מחמת גופו, אך אם אסורים באכילה בלבד, מאחר שמותר להאכילם לבהמה, באם אכן מתכוון להאכילם לבהמה - אינם מוקצה.
  - **אוכל בכשרות לא מהודרת.** אוכל בכשרות שאינה מהדורת אינה נחשבת למוקצה, שכן מדובר במאכל כשר ויכול ליתנו לגוי או לישראל אחר שכשרות זו מספקת עבורו.
  - **מעשה שבת.** תבשיל שנעשה בו איסור בשבת, כגון שעברו בו על איסור בישול, שהייה וחזרה או הטמנה, באופן שהתבשיל נאסר לפי מנהגו, אסור לטלטל את הקדרה והתבשיל שבתוכה.
  - **אפשרויות טלטול.** בשינוי מדרך הטלטול הרגילה, וכן טלטול באמצעות דבר אחר, כל עוד לא נעשה לצורך שמירה על המוקצה, כפי שהוסבר בגליונות קודמים. זאת בנוסף כמובן ל"יחוד" המוקצה לשימוש, כמוסבר לעיל.
- את המת התירו לטלטל לאחר שמניחים עליו דבר המותר בטלטול, ככיכר לחם, בגד ושאר "כלי שמלאכתו להיתר"¹²¹.

---

¹²⁰ ראה שוע"ר סי' שח סי"ג.
¹²¹ ראה בהרחבה שוע"ר סי' שיא ס"א.

פרק ח

מוקצה מחמת חסרון כיס

כללים והגדרות

הדין וההגדרה

אחד מסוגי המוקצה החמורים הוא "מוקצה מחמת חסרון כיס", מוקצה זה מקביל בדינו ל"מוקצה מחמת גופו" שהרחבנו אודותיו בפרק הקודם, וגם כל הנכלל תחת הגדרה זו אסור בטלטול לגמרי, כדלהלן.

ההגדרה "מוקצה מחמת חסרון כיס" מתייחסת לכל כלי שתשמישו הייעודי אסור בשבת ואף שבאופן עקרוני ניתן היה להשתמש בו בשבת באופן המותר, אנו מקפידים מסיבה כלשהי שלא להשתמש בו מעבר לתשמישו הייעודי, כך שבפועל הוא יעמוד בשבת ללא שימוש כלל, כעצים ואבנים.

חפצים הנכללים בסוג זה, בשל היותם מוקצים מדעתנו לגמרי, אסורים הם בטלטול בכל אופן, גם שלא "לצורך גופו" ו"לצורך מקומו". מוקצה זה מקביל ל"מוקצה מחמת גופו", אלא שכאן אנחנו לא מדברים על עצמים גולמיים אלא על כלים שבמהלך השבוע אכן יש בהם שימוש.

הסיבות להקפדה

ההקפדה יכולה להיות מכמה סיבות:

יוקר הכלי¹²² – כלים יקרים, כמו מכשירי חשמל וכלי עבודה יקרים, נגן יקר או מחשב נייד וכיו"ב, שאנו חוששים להשתמש בהם מעבר לתשמישם

---

¹²² נידון בשו"ע"ר סי' שח ס"ד.

הייעודי שמא יפחת ערכם, וגם שימושם העיקרי אסור בשבת, ובכך יוצא שאין בהם שימוש כלל בשבת ולמוקצה ייחשבו.

מיועד למכירה¹²³ – כל כלי או בגד, אפילו שאינו יקר, אך אנו חוששים להשתמש בו מאחר שהוא מיועד למכירה או לסחורה, והשימוש בו עשוי להפחית מערכו. כך גם כלים ובגדים המיועדים להחזרה לחנות, נקפיד שלא להשתמש בהם כדי שלא יפגמו ונתחייב בתשלום.

עם זאת, במקרים אלו, איסור המוקצה יחול רק כאשר ההקפדה להימנע משימוש בכלי בשבת היא מוחלטת, שכן באם קורה לפעמים שאנו נוטלים מכלים אלו במהלך השבת ומשתמשים בהם לצרכינו, אינם נחשבים למוקצה חמור, אלא כל כלי כדינו, בהתאם להגדרתו, אם כ"כלי שמלאכתו להיתר" ואם כ"כלי שמלאכתו לאיסור"¹²⁴.

כלים עדינים¹²⁵ – כלי עדין, גם אם אינו יקר, כמו סכין שחיטה או מילה, קסת סופרים, בהם אין שימוש בשבת ומקפידים גם שלא להשתמש בהם באופן אחר שלא יתקלקלו.

כלים שמקפידים שלא יתלכלכו¹²⁶ – כלי שמקפידים שלא להשתמש בו מערב לשימושו הייעודי כדי לשמור אותו בנקיונו פן יתלכלך, כמו בריסטול או ניירות יקרים המיועדים למלאכתם בלבד¹²⁷, וכן מסמכים חשובים, כגון רשיון נהיגה, דרכון ותעודת זהות, כרטיסי טיסה, חשבונות וכדומה.

כלי יקר שמלאכתו להיתר

בדברי אדמו"ר הזקן¹²⁸ מודגש כי דין מוקצה "מחמת חסרון כיס" נאמר רק לגבי "כלי שמלאכתו לאיסור", כלומר, כלים שממילא אין אנו משתמשים בהם בשבת והם מוקצים מדעת האדם, מאחר שמיועדים

¹²³ נידון בשוע"ר שם.

¹²⁴ ראה שוע"ר שם סי"ג.

¹²⁵ נידון בשוע"ר שם סי"ה.

¹²⁶ נידון בשוע"ר שם סי"ו.

¹²⁷ וראה בשוע"ר שם טעם נוסף שנייר חלק אינו נחשב לכלי כלל.

¹²⁸ שוע"ר סי' שח סי"ד.

למלאכה אסורה, והדיון הוא רק על שימוש אחר בהם המותר בשבת, שבאם אנו מקפידים שלא להשתמש בהם מהסיבות שנמנו לעיל, נמצא שאין בהם שימוש כלל בשבת, ולכן אסרו לטלטלם לגמרי;

אך אם מדובר בכלים יקרים שהשימוש בהם מותר בשבת, מאחר שניתן להשתמש בהם לתשמיש העיקרי, הרי הם אינם מוקצים כלל מדעת האדם ואין כל איסור בטלטולם, מלבד אם הם לא מיועדים לשימוש אישי אלא למכירה, החזרה או החלפה, כאמור.

לכן, כלי סעודה יקרים וכן כלים העומדים לנוי או התלויים על הקיר, אינם נחשבים למוקצה וניתן לטלטלם כדין שאר "כלי שמלאכתו להיתר".

יצוין, כי יש האוסרים¹²⁹ גם את טלטולם של כלים אלו מהסיבה שעצם זה שאדם מייחד להם מקום ואינו נוהג להזיזם מחמת קפידתו, הופך אותם למוקצה. אולם בדברי אדמו"ר הזקן לא נמצא טעם זה¹³⁰, אלא הכל הולך אחר תשמישו של הכלי, וכל עוד ראוי הוא לשימוש בשבת, לא יגרע דינו משאר "כלי שמלאכתו להיתר"¹³¹.

מי קובע את ההקפדה?

הקפדה על חפצים יכולה להשתנות בין בני אדם, ולכך דנו הפוסקים בהלכה זו האם דין המוקצה נקבע לפי קפידתו של בעל החפץ או לפי רוב בני אדם.

אכן, מדברי אדה"ז בכמה מקומות נראה שהכל הולך אחר רוב בני אדם, ובאם רגילים להקפיד על חפץ זה מהסיבות האמורות דינו כמוקצה "מחמת חסרון כיס" ואסור לטלטלו, גם אם בעליו אינו מקפיד במיוחד על שמירת החפץ¹³².

¹²⁹ ראה משנה ברורה סי' שח סק"ח וסקקס"ח.

¹³⁰ מלבד לענין כלי שמלאכתו לאיסור – ראה סי' שי ס"ב. ואכ"מ.

¹³¹ וראה בדברינו בפרק השני אודות כלי כבד.

¹³² ראה שו"ת דברי נחמיה או"ח סי' כ אות ד ואילך. וכן נראה מלשונות אדה"ז בכמה מקומות, ומהם: בסי' שח סי' ה כתוב בפשטות "שמקפידים שלא להשתמש בהם" כו', משמע שכן הוא בדרך כלל. וכן להלן סי' י, לגבי מדוכה שמקפידים שלא לתלכך – מדגיש בלשונו שתלוי "במקומות שמקפידים עליו" כו'. ועוד. והארכתי בזה במק"א.

אולם דברים שמשתינים מאדם לאדם, יש המקפידים ויש שאינם מקפידים, וקשה להצביע על הנהגת הרוב, ההקפדה נקבעת לפי בעל החפץ, וכפי הדוגמא המובאת בהלכה מכלים העומדים לסחורה, שלא ניתן לקבוע בזה הגדרה כוללת, שכן יש המקפידים באופן מוחלט שלא להשתמש בשבת בסחורה ויש שאינם מקפידים כל כך ועשויים להשתמש בדברים מסוימים במהלך השבת¹³³.

עם זאת, גם חפצים שדרך העולם להקפיד עליהם, די בכך שהבעלים יתכוונו קודם השבת להשתמש בחפץ במהלך השבת, על מנת להתיר את השימוש בו עבורם, שמהרגע שהחליט על כך במחשבתו בערב שבת חפץ זה אינו מוקצה מדעתו¹³⁴.

הלכה למעשה

- **אסור בטלטול לגמרי.** כלי המיועד למלאכת איסור ומקפידים שלא להשתמש בו בשבת בצורה אחרת, נחשב למוקצה מחמת חסרון כיס ואסור לטלטלו כלל (וראה להלן "אפשרויות טלטול").
- **הקפדה לפי הרוב.** ההקפדה אינה נמדדת לפי הבעלים אלא לפי רוב בני אדם, ולכן כל חפץ שנרצה להזיז, נחשוב האם דרך בני אדם להקפיד עליו שלא להשתמש בו תשמיש המותר בשבת ובהתאם לזה ננהג בטלטולו.
- דברים שההקפדה בהם לא ברורה ומשתנה מאדם לאדם – הולכים לפי בעל החפץ, ובאם מקפיד שלא להשתמש בו שום תשמיש מחשש שיפסד נחשב עבורו כמוקצה מחמת חסרון כיס.
- **כלים יקרים.** כלים שאסור להשתמש בהם בשבת ואין משתמשים בהם גם באופן מותר מחמת יוקרם, כגון מכשירי חשמל יקרים,

¹³³ ראה שו"ת דברי נחמיה שם.

¹³⁴ שמחשבה מועלת לבטל את ההקפדה - ראה שו"ת שם ס"ד (במוסגר). שם סני"ט. סיי תקא ס"א. אמנם בקו"א לסי' רנט סוסק"א כתב שכלל אין מחשבה מועלת למוקצה מחמת חסרון כיס, אמנם יתכן שהדברים שם אינם מוכרעים, ולכן כתב בפנים השו"ע היתר זה במוסגר (ראה קובץ מעייני ישראל ע"י קלב הע' 90). ויש עוד להאריך בזה. ואכ"מ.

כמקלט רדיו, מחשב, נגן יקר או עדין, מצלמה וכדומה – דינם כ"מוקצה מחמת חסרון כיס".

- **פלאפון**. פלאפון רגיל הוא "כלי שמלאכתו לאיסור". פלאפון יקר הוא "מוקצה מחמת חסרון כיס".

פלאפון המשמש גם כשעון שניתן להביט בו בשבת או שעון מעורר, הגם שיש מקום להחשיבו כ"כלי שמלאכתו לאיסור ולהיתר"¹³⁵, שאף שהשימוש בפלאפון כשעון הוא שולי, הרי הוא מיוחד גם למלאכה זו שכן השעון הוא אחד משימושיו של המכשיר¹³⁶, אלא שלא כל המכשירים שווים, ויש שבעת טלטול המכשיר להביט בשעון משתנים בו דברים נוספים והדבר אסור מן הדין, ובכלל יש בזה משום עובדין דחול, ולכן למעשה ראוי להימנע מטלטולו בכל אופן¹³⁷.

- **מיועדים למכירה**. כלים ובגדים המיועדים למכירה, אף שאינם יקרים ואף שמלאכתן להיתר, באם מקפידים שלא ליטול ולהשתמש בהם בשבת עצמה בשום אופן – דינם כמוקצה מחמת חסרון כיס.

- **מיועדים להחזרה והחלפה**. כלים חדשים באריזה שמיועדים להחזרה לחנות וצריכים לשמור על שלימותם, וכן בגדים המיועדים להחזרה ולהחלפה, מאחר שמקפידים שלא להשתמש בהם, נחשבים הם למוקצה מחמת חסרון כיס.

- **סכין מילה ושחיטה**. כלים שמלאכתם לאיסור שלא משתמשים בהם לתשימש אחר מחמת עדינותם, כסכין מילה או שחיטה וכיו"ב, נחשבים למוקצה מחמת חסרון כיס.

- **מסמכים חשובים**. דרכון ותעודת זהות, חשבונות לתשלום, המחאות ושאר מסמכים חשובים ששומרים עליהם ואין קוראים בהם בשבת - דינם כמוקצה מחמת חסרון כיס.

¹³⁵ ראה שוע"ר סי' שח סכ"א, ויתבאר להלן בפרק העוסק בדיני "כלי שמלאכתו לאיסור".
¹³⁶ שכן לשיטת אדה"ז שם, אף שרוב שימושו של הכלי הוא לאיסור, אם הוא מיוחד גם למלאכת היתר, נחשב כלי שמלאכתו לאיסור ולהיתר ודינו ככלי שמלאכתו להיתר, ודלא כהמשנ"ב ביה"ל סי' שח ד"ה קרדום ומשנ"ב סק"י.

¹³⁷ ראה ארחות שבת פייט סמ"ד ובהערה שם. קובץ הברכה גל' ד ע' קיט ואילך.

- **ניירות חלקים.** הניירות שבימינו מצויים לרוב ואין מקפידים מלהשתמש בהם לכתיבה בלבד, למעט בריסטולים וניירות מיוחדים, עליהם מקפידים להשתמש רק לייעודם, נחשבים למוקצה ואסור לטלטלם.
  - **גביע יקר.** כלים שמלאכתם להיתר אינם מוקצה מחמת חסרון כיס, מאחר שראויים להשתמש בהם בתשמישם העיקרי, ולכן מותר לטלטל גביע יקר ושאר כלי סעודה יקרים וכיו"ב. אם מדובר בכלים שלא משתמשים בהם כלל ומוצנעים בארון בשל יוקרם וערכם הסנטימנטלי, יש להחשיבם כמוקצה¹³⁸.
  - **כלי נוי.** כלים העומדים לנוי, אף שאין רגילות להזיזם, מאחר שמדובר ב"כלים שמלאכתם להיתר" - אינם מוקצה.
  - **אפשרויות טלטול.** כפי שהוסבר בגליונות קודמים: בשינוי מדרך הטלטול הרגילה, וכן טלטול באמצעות דבר אחר, כל עוד לא נעשה לצורך שמירה על המוקצה.
- בנוסף לכך, אם נמלך קודם כניסת השבת להשתמש בו באופן המותר, היתרי הטלטול יהיו בהתאם לסוג הכלי, אם הוא "כלי שמלאכתו להיתר" כדינו ואם הוא "כלי שמלאכתו לאיסור" כדינו¹³⁹.

¹³⁸ ראה הלכתא כרב, סיכום הלי מוקצה, פי"ה הע" 3.

¹³⁹ שוע"ר שם סוס"ד. וראה גם קו"א לסיי רנט סק"א.

פרק ט

כלי שמלאכתו לאיסור

כללים והגדרות

בין כלי למוקצה

שם "כלי שמלאכתו לאיסור" מתייחס לכלים שאנו משתמשים בהם בדרך כלל למלאכה האסורה בשבת. עשויים היינו לחשוב, שמאחר שאנחנו לא מתכוונים להשתמש בכלים אלו בשבת, הם מוקצים מדעתנו לחלוטין ביום השבת, ולכאורה, גם מעמדם ההלכתי צריך להיות בהתאם – שטלטולם אסור לגמרי, כפי שלמדנו בדיני "מוקצה מחמת גופו" ו"מוקצה מחמת חסרון כיס".

אולם מסתבר, שמעמדם ההלכתי של כלים אלו אכן שונה משאר סוגי המוקצה, זאת בשל כך שעקרונית אכן ניתן להשתמש בכלים אלו גם בשבת, בשימוש מותר, גם אם תשמיש זה אינו ייעודו העיקרי של הכלי.

ואכן ההלכה אינה מתייחסת לטלטול כלים אלו בחומרה כה גדולה, ואף לא ברור ששם "מוקצה" עליהם¹⁴⁰, שכן כבר למדנו שכל דבר שיש עליו שם כלי לא נכלל בגזירת המוקצה הראשונית, רק בשלב מאוחר יותר, כחלק מ"גזירת [טלטול] כלים" בימי נחמיה בן חכליה¹⁴¹, מצד סייג וגדר לאיסור הוצאה מרשות לרשות, שחששו חכמים שתוך כדי ההתעסקות בכלי ברשות היחיד יוציא אותו לרשות הרבים¹⁴².

¹⁴⁰ ראה רמב"ן שבת קכג, ב. ריטב"א שם קכד, ב, וכן נקטו רבים מהאחרונים. ודלא כתוסי רי"ד שם קכג, ב. ויש המדייקים כן גם מהרמב"ם ה"י שבת פכ"ד הי"ג שכללו הי"ג שכללו יחד עם כל דיני המוקצה. וכדעות אלו פסק המשנה ברורה בביאור הלכה ס"י שח ס"ג ד"ה וקרדום. ועוד.

¹⁴¹ ראה שבת קכג, ב.

¹⁴² הרמב"ם (שם) מזכיר בעיה מיוחדת בטלטול כלי שמלאכתו לאיסור – שמא נשתמש בו למלאכתו האסורה. אך יצוין שאדחי"ז השמיט (בסי' שח ס"א) את טעמו זה של הרמב"ם.

לא בכדי הביא אדה"ז¹⁴³ את דיני "כלי שמלאכתו לאיסור" רק לאחר שפרט את סוגי המוקצה¹⁴⁴, ויתכן שיש בכך להורות שאין שם "מוקצה" עליו.

לגישה זו יש השלכה משמעותית על דיני הטלטול של כלים אלו, שאין אנו מתייחסים אליהם מהיבט שלילי - כמוקצה שטלטולו הותר במקרים מסוימים¹⁴⁵, אלא מהיבט חיובי - ככלי שאינו מוקצה שיש אי אלו הגבלות על טלטולו.

כלי בחול ובשבת

לדעת אדה"ז, היתרי הטלטול של "כלי שמלאכתו לאיסור" תקפים רק בהתקיים בו שני תנאים: א) שהמלאכה לה הוא מיועד בימות החול אין בה כל איסור הלכתי. כלי המשמש לאיסור גם בחול הוא מוקצה גמור ואינו נחשב לכלי¹⁴⁶. ב) שניתן עקרונית להשתמש בו בשבת באופן המותר¹⁴⁷, גם אם מדובר בשימוש שולי למדי¹⁴⁸. כלי שאינו ראוי כלל לשימוש בשבת דינו כמוקצה גמור ואיסור לטלטלו בכל אופן¹⁴⁹.

מיוחד לשימוש אסור

על מנת שכלי יוגדר כ"מלאכתו לאיסור" צריך שזה יהיה ייעודו הבלעדי של הכלי – מלאכה האסורה בשבת, וכל שימוש אחר שניתן לעשות בו מוגדר כשולי¹⁵⁰.

¹⁴³ סי' שח ס"ב.

¹⁴⁴ ומה שאת גזירת כלים פרט רק לאחמ"כ, בסט"ז, לכאורה הוא רק בכדי לבאר טעם דין טלטול כלי שמלאכתו להיתר. ואכ"מ.

¹⁴⁵ כפי שאכן סוברים הפוסקים המצויינים לעיל בהע' 1, שכלי שמלאכתו לאיסור הוא בכלל המוקצה.

¹⁴⁶ ראה בהרחבה שוע"ר סי' שח ספ"ה.

¹⁴⁷ ראה שוע"ר שם ס"ב. ובכ"מ.

יצוין, כי למרות ששני התנאים שבפנים הוזכרו בסעיפים שונים אין בהם סתירה, והמעין היטב יראה ששני התנאים משלימים זה את זה כנדבך על נדבך. והארכתי בזה במק"א.

¹⁴⁸ נתבאר בהרחבה בפרק השלישי של הלי מוקצה במדור זה.

¹⁴⁹ ראה שוע"ר שם סוס"ג. וראה גם קונטרס אחרון לסי' רנט סוסק"א. קונטרס אחרון לסי' תצה סק"ח. שו"ת אבני נזר סי' נה. נימוקי יום טוב על סי' תצה שם, תוספת ביאור אות ה. ואכ"מ.

¹⁵⁰ ראה לשון אדה"ז סי' שח ס"ב: "שהכלי הוא מיוחד להשתמש בו תשמיש האסור בשבת". וראה להלן שם סכ"א. קצות השולחן סי' קח בדי השולחן סק"ב.

לכן, בבואנו לטלטל כלי שיש בו כמה שימושים, לאיסור ולהיתר, אבן הבוחן להגדרתו לא תהיה לפי **תדירות** השימוש בו להיתר או לאיסור, לאיזה צורך משתמש בו יותר¹⁵¹, אלא נבחן עד כמה הוא **מיועד** לשימושו השונים, ואם הוא ייעודי לתשמיש היתר באותה מידה בה הוא מיועד לתשמיש האסור, גם אם בפועל משתמשים בו יותר לאיסור, ישווה דינו ל"כלי שמלאכתו להיתר", אך אם השימוש בו באופן המותר נחשב לשימוש שולי מעבר לתשמישו הייעודי, יישאר דינו ככל "כלי שמלאכתו לאיסור".

למשל, אולם, שיש בו הן מברג והן סכין או פותחן בקבוקים, נחשב ל"כלי שמלאכתו לאיסור" ולהיתר באותה המידה, אבל תבנית ריקה, המשמשת בעיקר לאפייה ולפעמים גם מאחסנים בה את המאפה, אין בכך בכדי להחשיבה לכלי שמלאכתו להיתר.

כלי המשמש לחפצי איסור

גם כלי ששימושו העיקרי הוא לצורך איחסון של חפצים אסורים בלבד, כמו קלמר או ארגז כלי עבודה וכיו"ב¹⁵², נחשב ל"כלי שמלאכתו לאיסור", למרות שלא נעשית בגופו מלאכת איסור, ודין טלטולו ככלים אלו, גם כשהוא ריק¹⁵³.

---

¹⁵¹ כדעת המשנה ברורה שם.

¹⁵² וראה להלן לענין ארנק.

¹⁵³ לפי המבואר בשו"ע"ר סי' שי ס"ב.

פרק י

טלטול כלי שמלאכתו לאיסור

לצורך גופו, לצורך מקומו ולצורך עצמו

ואלו הם היתרי הטלטול של "כלי שמלאכתו לאיסור":

"לצורך גופו" - לעשות בו שימוש המותר בשבת, בין אם השימוש הוא כדרך שימוש בחול, כגון שימוש בפטיש לפיצוח אגוזים, שפעולת ההכאה בפטיש היא מלאכתו גם בחול; ובין אם השימוש בו הוא באופן שולי, כדי להשעין עליו דבר מה, להניחו על דפים שלא יעופו וכיו"ב¹⁵⁴.

"לצורך מקומו" - לצורך שימוש במקום שהוא מונח עליו¹⁵⁵, או כאשר הימצאות הכלי מפריעה לשימוש במקום¹⁵⁶. אבל אם סיבת הפינוי אינה משום שצריך להשתמש במקום זה, אלא שעצם העובדה שהכלי מונח כאן מפריעה לו מסיבה אחרת - אי"ז נחשב צורך מקומו¹⁵⁷.

יצוין, כי הטלטול במקרים אלו מותר לכתחילה, לא רק במקרה שאין כלי אחר לעשות בו את השימוש המותר (וכגון שיש לו כלי מיוחד לפיצוח אגוזים ובוחר להשתמש בפטיש), ולא רק במקרה שאין לו מקום אחר פנוי מלבד המקום שמונח עליו המוקצה. זאת משום ש"כלי שמלאכתו לאיסור" כשלעצמו אינו מוקצה אלא שיש עליו הגבלות טלטול מסוימות, כאמור¹⁵⁸.

עם זאת, אסור לטלטלו "לצורך עצמו", כלומר, לצורך שמירה על הכלי, אם הוא נמצא במקום שיש חשש שמא יגנב משם, או שמא יפול וישבר או

---

¹⁵⁴ ראה לשון אדה"ז שם סי"ב: "כגון קורדום לחתוך בו דבילה וקורנס לפצוע בו אגוזים או אפילו לסמוך בו כלים וכיו"ב".

¹⁵⁵ שוע"ר שם סי"ד.

¹⁵⁶ ראה משנת השבת פכ"ד ע"ר רלו ובהערות שם.

¹⁵⁷ תהלה לדוד מהדו"ת סי' נא. וראה שמירת שבת כהלכתה (מהדורה חדשה) פ"כ סי' ובהע' כה. וש"י. וכן מדויק לשון אדה"ז שם: "שצריך להשתמש איזה תשמיש במקום שכלי זה מונח שם", ובסי"ג: "להשתמש איזה תשמיש במקום זה שהכלי מונח שם". ודלא כהלכתא כרב סי' שח הע' 16.

¹⁵⁸ ודלא כמשנה ברורה סי' שח סק"יב. וראה גם קצות השולחן סי' קח, בדי השולחן סק"יד.

שינוק מהחום בקיץ או מהגשמים בחורף¹⁵⁹. במקום הפסד מרובה מותר לטלטלו אגב שמניח עליו כיכר לחם או תינוק או שאר דבר המותר בטלטול¹⁶⁰.

אם טלטלנו את הכלי לצורך גופו או מקומו מותר לנו אחר כך להמשיך ולטלטלו ולהניחו במקום משומר, שכן ברגע שהחפץ נמצא בידינו מותר להמשיך ולטלטלו גם מעבר לצורך המותר¹⁶¹.

טלטול מכשירי חשמל

על דין טלטולם והגדרתם של מכשירי החשמל לענין מוקצה, עלינו להקדיש יריעה נפרדת, שכן רבים הם סוגי המכשירים ואופן פעולתם ובהתאם לזה יתכן שמכשיר אחד יהיה "כלי שמלאכתו לאיסור" והשני "מוקצה מחמת גופו", בעוד השלישי "מוקצה מחמת חסרון כיס", ועל כן יתבאר בפרק י"ד וט"ו.

סיכום ודוגמאות למעשה

- **מיועד לאיסור.** כלי המיועד לעשות בו מלאכה האסורה בשבת נחשב "כלי שמלאכתו לאיסור".
- **מיועד גם להיתר.** באם הכלי מיועד גם למלאכת היתר, גם אם בפועל משתמשים בו יותר לאיסור, נחשב "כלי שמלאכתו לאיסור ולהיתר", שדינו שווה ל"כלי שמלאכתו להיתר" המותר בטלטול לכל צורך שהוא.
- **מיועד רק לאיסור.** "כלי שמלאכתו לאיסור" שאין אפשרות להשתמש בו בשבת באופן המותר, אף לא בשימוש שולי - דינו כמוקצה גמור ואסור בטלטול לגמרי.

¹⁵⁹ שם.

¹⁶⁰ שוע"ר שם סכ"ב.

¹⁶¹ שוע"ר שם סי"ג.

- **אפשרויות טלטול.** "כלי שמלאכתו לאיסור" מותר בטלטול לצורך שימוש בגופו, בין אם השימוש הוא כדרך שימוש בחול, כגון שימוש בפטיש לפיצוח אגוזים, שפעולת ההכאה בפטיש היא מלאכתו גם בחול; ובין אם השימוש הוא באופן שולי, כדי להשעין עליו דבר מה, להניחו על דפים שלא יעופו וכיו"ב.
כן מותר לטלטלו לצורך שימוש במקום שהוא מונח עליו, באם אכן צריך לעשות שימוש במקום זה, כגון לפרוס מפה על השולחן שמונח עליו וכדו', אבל אם רוצה לפנותו משם מסיבה אחרת - אסור.
- **אך אסור לטלטלו ממקום לא שמור למקום שמור, אלא בשינוי או במקום הפסד – אגב שמניח עליו כיכר לחם או תינוק או שאר דבר המותר בטלטול.**
- **היתר לכתחילה.** היתרי הטלטול הנ"ל לצורך גופו ומקומו הינם לכתחילה, גם אם יכול היה להשתמש בכלי אחר לשימוש המותר בשבת או במקום אחר.
- **סירים ותבניות.** סירי בישול ותבניות אפייה וכיו"ב, באם יש בהם אוכל - הרי הם בטלים אל התבשיל שבתוכם וניתן לטלטלם כמותו¹⁶². באם הם ריקים – נחשב כשאר כלי שמלאכתו לאיסור¹⁶³. באם הם עדיין מלוכלכים משאריות התבשיל מותר לטלטלם מדין "גרף של רעי"¹⁶⁴.
- **תפילין.** התפילין דינם כ"כלי שמלאכתו לאיסור"¹⁶⁵, ולכן כאשר הטלית מונחת יחד עם התפילין ובכדי להוציא את הטלית חייב

¹⁶² שוע"ר שם סכ"ב.

¹⁶³ שאף שמשתמשים בו לעיתים לאיחסון האוכל, אי"ז נחשב שיעודו גם להיתר – ראה משנה ברורה סי' שח סק"כ. משנת השבת פכ"ד סוה"ע ו. ועוד אחרונים. וראה גם קובץ מגדל דוד חמ"א סו"ע 212 ואילך. חמ"ד ע' 166 ואילך. ודלא כמ"ש בשמירת שבת כחלכתה (מהדורה חדשה) פ"כ סט"ו ובהלכתא כרב סיכום הלי מוקצה פ"ב הע" 6.

¹⁶⁴ משנה ברורה שם ביאור הלכה ד"ה כלי שמלאכתו להיתר. והמיקל בזה יש לו על מי לסמוך.

¹⁶⁵ שכן שימושה הייעודי אסור בשבת, אם משום שכל שאסור לצאת בו לרשות הרבים אסור ללובו גם בבית, ואם משום שאסור ללובשם בשבת שלא לצורך מצוה (עי' שוע"ר שם סו"ט).

ומאידך, למרות שמקפיד שלא להשתמש בהם לתשימש אחר בשבת, אינם נחשבים כ"מוקצה מחמת חסרון כוונה", שהרי יכול להשתמש בהם בתשימש המיועד להם - ללובשן ולהניחן "בשביל שישמרוהו מן המזיקין" (שוע"ר שם). וראה גם שמירת שבת כחלכתה שם הע" 6.

לטלטל התפילין מותר לטלטלן¹⁶⁶, וכן באם נשארו התפילין על כסא או שולחן מותר לפנותם בשבת לצורך שימוש במקומן¹⁶⁷. גם אם התפילין מונחות על צד אחד של הספה ורוצה לשבת בצידה השני, מותר לפנותם משם, מפני שאסור לשבת על הספה כשהתפילין עליה¹⁶⁸.

כן אסור לטלטלן לצורך שמירתן, אלא באם יש חשש בזיון לתפילין, כגון שירטבו ע"י הגשם וכיו"ב – מותר להצניען שלא יתבזו¹⁶⁹.

- **מאוורר.** מותר להזיז מאוורר ממקום למקום גם בעודו דולק (תוך זהירות שלא לכבותו), או לשנות את כיוון עמידתו כאשר הרוח מפריעה ליושבים בסביבתו¹⁷⁰.
- **ארגז כלים וקלמר.** גם כלי ששימושו העיקרי הוא לאיחסון חפצים אסורים, כמו ארגז כלי עבודה או קלמר המשמש למכשירי כתיבה, דינו כ"כלי שמלאכתו לאיסור" גם כאשר הוא ריק.
- **ארנק.** הארנק, אם מקפיד להשתמש בו למעות בלבד, מחמירים לדונו כ"מוקצה מחמת חסרון כיס", גם כאשר הוא ריק¹⁷¹. אם משתמש בו גם לדברים אחרים - דינו כ"כלי שמלאכתו לאיסור".

---

¹⁶⁶ הלכתא כרב שם. וראה שם, שאין חובה לכתחילה להוציא את הטלית קודם השבת כדי שלא לגרום את טלטול התפילין.

¹⁶⁷ ראה שוע"ר שם סי"ט.

¹⁶⁸ נחלת ישראל ע' קמ.

¹⁶⁹ ראה שוע"ר שם.

¹⁷⁰ קובץ מבית לוי ח"ו ע' מז. משנת השבת שם ע' רלז ובהערות שם.

¹⁷¹ ראה שוע"ר סי' שי שם. ובזמן שהמעות בתוכו – דינו כ"מוקצה מחמת גופו" (שם סי"א).

פרק יא

כלי שמלאכתו להיתר

כללים והגדרות

האיסור העדכני

לאחר שפורטו את סוגי המוקצה השונים ודין טלטולם בשבת, נחתום את סוגי המוקצה בדין "כלי שמלאכתו להיתר", המתייחס לכלים השימושיים מידי שבת בשבתו, שגם בהם נאמרו אי אלו הגבלות בטלטולם, והוא שאין לטלטלם אלא לצורך כלשהו.

נקדים ונברר מדוע שיהיו בכלל הגבלות על טלטולם של הכלים שמלאכתם להיתר, הלא מדובר על כלים שימושיים ביותר, שהם רובם ככולם של החפצים שאנו רגילים להשתמש בהם בשבת, ובכלל זה, סירים, צלחות, מגשים, סכו"ם, כסא, שלחן, מפתחות, וכן על זה הדרך. לכאורה היה צריך להתיר את טלטולם לגמרי, גם שלא לצורך כלל.

לצורך כך עלינו להיזכר בהיסטוריה של איסור המוקצה, אותה סקרנו בהרחבה במאמרו הראשון, ובעיקר את "גזירת כלים" שהחלה בימי נחמיה בן חכליה. כזכור, גזירה זו הוטלה כמענה לזלזול שהורגש באיסורי שבת בקרב עם ישראל באותה תקופה, וכסייג לאיסור הוצאה בשבת אסרו חכמים שלא לטלטל כלל את כל הכלים ללא יוצא מן הכלל.

גזירה זו אכן גרמה לשיפור ניכר בשמירת השבת ובעקבות כך החלו חכמים לבטל בהדרגה את האיסורים שהטילו, בתחילה התירו לטלטל את הכלים שמלאכתם להיתר לצורך גופם או לצורך מקומם, וכשמגמת השיפור המשיכה - חזרו והתירו לטלטל את כל הכלים שרגילים להשתמש בהם בשבת, כל עוד משתמש בהם לצורך מסוים.

נמצא, כי לא התירו חכמים את טלטולם של הכלים שמלאכתם להיתר אלא לצורך מסוים, "אבל לטלטל שלא לצורך כלל, עדיין לא נמנו עליו חכמים

להתירו ונשאר עומד באיסורו שנאסר בגזירת חכמים שבימי נחמיה בן חכליה"172.

יתכן, שיש לזה קשר עם טעם איסור מוקצה, כדי שתהא השביתה בשבת ניכרת, מה שבא לידי ביטוי כאשר אינו מטלטל כלים, אפילו שמלאכתן להיתר, אלא כאשר יש בהם צורך מסוים¹⁷³.

ואכן, אדמו"ר הזקן הרחיב בתיאור ההיסטורי של גזירת הכלים בכדי לבאר לנו הלכה זו – שגם הכלים השימושיים ביותר, כמו כלי הסעודה, נכללו בגזירת המוקצה, והיתרי הטלטול שבהם הוא כפי שנמנו חכמים בגזירה זו, שלא התירו את טלטולם אלא לצורך מסוים, אבל לא שלא לצורך כלל¹⁷⁴.

משחק במזלג

משחק במזלג וכדו' במהלך סעודה ללא צורך מיוחד, נידון בפוסקים האם להחשיבו "טלטול שלא לצורך כללי", שכן ברור שאם עושה כן להפגת שיעמום בלבד, לא ניתן להחשיב זאת כצורך, אך האם כשעושה זאת בכדי להשקיט את גורמי העצבים שלו, או כאשר יש לו תענוג אחר בטלטול החפץ יש מקום להגדירו כצורך¹⁷⁵?

מדברי אדמו"ר הזקן נראה שלא ניתן להגדיר דברים אלו כצורך, שכן היתרי הטלטול שנאמרו ב"כלי שמלאכתו להיתר" הם בשני אופנים כלליים: א) טלטול "לצורך תשמישן", כלומר, לצורך שימוש בכלי או במקום שמונח עליו. ב) "לטלטלן לצורך הכלי עצמו"¹⁷⁶, היינו לצורך שמירתו. אך טלטול שאינו עונה על הגדרות אלו נחשב "טלטול שלא לצורך כללי".

¹⁷² שוע"יר ס"י שח סוסט"ז.

¹⁷³ ע"פ שוע"יר ס"י שח סוסט"א. והארכתי בזה במק"א. ואכ"מ.

¹⁷⁴ ראה בהרחבה שוע"יר ס"י שח סט"ז-יז. ודלא כהמשנה ברורה שם סקכ"ג, שכלי הסעודה לא היו מלכתחילה בכלל גזירת כלים, מאחר שתשמישן תדיר.

¹⁷⁵ הדעות בזה – ראה ערוך השולחן ס"י שח סקט"ו. בן איש חי שנה ב' פ' מקץ ס"א. שמירת שבת כהלכתה (מהדורה חדשה) פ"כ ספ"ג. ועוד.

¹⁷⁶ עיין היטב בלשונו שם סוסט"ז.

כולל תורה שלימה

וכך הם דברי השל"ה הקי'¹⁷⁷: "וכד מעיינת בדיני מוקצה, תמצא דאפילו כלי שמלאכתו להיתר אינו מותר לטלטלו אלא לצורך מה. ואף שמותר [לטלטלו] אף שהוא אין צריך לא לגופו ולא למקומו, מכל מקום צריך להיות לכל הפחות לצורך הכלי, דהיינו מחמה לצל או שלא יגנב, אבל שלא לצורך כלל אסור לטלטלו".

ומעתה, גם אם רוצה לפנותו ממקומו שלא לצורך שימוש במקום שמונח עליו או כדי שלא יפריע את השימוש במקומו, אלא לצורך אחר – הדבר אסור¹⁷⁸.

צורך מאוחר

איסור טלטול "כלי שמלאכתו להיתר" שלא לצורך כלל, הוא רק כאשר מטלטל דבר שלא יהיה בו צורך כלל באותו היום, אבל החזקת כלי לצורך שימוש בו במהלך היום, כמו מפתחות וכיו"ב נחשב לטלטול לצורך, מאחר שנושאים עליו במטרה שיהיו מוכנים לו כשיזדקק להם¹⁷⁹.

צורך איסור

גם טלטולו לצורך דבר המוקצה, כגון לכסות עמו דבר המוקצה, כגון לכפות כלי על דבר מוקצה לצורך שמירתו מפגיעת קרני השמש או מפני הגשמים – מותר ובתנאי שלא יגע הכלי בדבר המוקצה¹⁸⁰.

סיכום ודוגמאות למעשה

- **מיועד להיתר.** כלי המיועד לעשות בו מלאכה המותרת בשבת נחשב "כלי שמלאכתו להיתר".

¹⁷⁷ מסכת שבת, פרק נר מצוה ע.

¹⁷⁸ השווה עם המבואר במאמר הקודם בענין "צורך מקומו".

¹⁷⁹ שוע"ר שם סי"ח. וראה גם סי' תקיח סי"א-ג.

¹⁸⁰ שוע"ר סי' שי סי"י.

- **מיועד גם לאיסור.** באם הכלי מיועד גם למלאכת איסור, גם אם בפועל משתמשים בו יותר לאיסור, נחשב "כלי שמלאכתו לאיסור ולהיתר", שדינו שווה ל"כלי שמלאכתו להיתר" המותר בטלטול לכל צורך שהוא.
- **טלטול לכל צורך.** "כלי שמלאכתו להיתר" מותר לטלטלו הן לצורך תשמישו ("צורך גופו"), הן לצורך מקומו, לשימוש במקום בו הוא מונח, והן לצורך שמירה על הכלי שלא ינזק או יגנב. כן מותר לטלטלו גם אם אין לו בו צורך עכשיו אלא מאוחר יותר ומטלטלו עתה כדי שיהיה מוכן לו לשימוש לכשיצטרך. גם טלטול לצורך שמירה על דבר מוקצה נחשב לצורך, ולכן מותר לכפות כלי על דבר מוקצה בכדי לשמור עליו, ובתנאי שלא יגע הכלי במוקצה.
- **טלטול ללא צורך.** כל שאינו מטלטלו לאחד מהצרכים הנ"ל אסור לטלטלו, ולכן אסור לשחק במזלג וכיו"ב גם במהלך סעודה, בין אם עושה כן להפגת שיעמום או הרגעת עצבים, שכן אין זה בכלל צורך גופו או מקומו או צורך הכלי.
- **פינוי ממקומו.** גם כשרוצה לפנותו ממקומו, הדבר מותר רק כשעושה כן לצורך שימוש במקום או שנוכחות הכלי מפריעה לשימוש במקומו, אבל אם עושה כן לצורך אחר הדבר אסור. עם זאת, סידור השלחן והכיסאות וכן סידור המיטות אין בו איסור טלטול, שכן אינו עושה זאת רק לצורך איסטטי, אלא גם בכדי להקל על השימוש במקומם.
- **אגרטל ועציץ.** האגרטל העשוי לפרחי נוי, מותר לטלטלו בין כשהוא ריק ובין כשהפרחים והמים בתוכו¹⁸¹. אבל עציץ, שיש בו צמח השתול באדמתו, גם אם אינו נקוב, הוא "מוקצה מחמת גופו" ואסור לטלטלו ולהעבירו ממקום למקום בשבת. אך אם נפל ונשפכה האדמה שבו במקום שמפריע לבני הבית, מותר לפנותה מדין "גרף של רעי", אך אין לשופכה לגינה או לחצר¹⁸².

¹⁸¹ ראה שמירת שבת כהלכתה (מהדורה חדשה) פכ"ו סכ"ה ובהערה שם.

¹⁸² ראה קצות השלחן ס"י קמב ס"ג ובבדי השלחן סק"ה. שמירת שבת כהלכתה שם ס"ב ובהערה.

כולל תורה שלימה

- **משחקי ילדים.** משחקים שמותר לשחק בהם בשבת, מותר אף לאוספם ולהחזירם למקומם או לשאר צורך, ודינם ככל "כלי שמלאכתו להיתר". משחקים שאסור לשחק בהם בשבת, דינם כ"כלי שמלאכתו לאיסור"¹⁸³.

---

¹⁸³ לכלות דין המשחקים בשבת ראה שמירת שבת כהלכתה פט"ז.

פרק יב

בסיס לדבר האסור

היתר ההופך לאיסור

חפץ של היתר שהונח עליו בערב שבת דבר שהוא מוקצה במטרה שיישאר מונח עליו בשבת, הפך גם הוא למוקצה, מפני שהוא "בסיס לדבר האסור". למשל, המניח כסף על שולחן, למרות שהשולחן כשלעצמו אינו מוקצה, אך כיון שהניח עליו כסף שהוא מוקצה, נעשה גם השולחן למוקצה מפני שהוא משמש "בסיס לדבר האסור"¹⁸⁴.

הווה אומר, שבעצם ההחלטה להשתמש בשולחן המותר בטלטול כבסיס לדבר מוקצה, גלומה גם הסכמה שהשולחן יחדל בשבת זו מלהיות כלי עצמאי אלא ככלי טפל המשמש ומהווה בסיס לחפץ אחר, וכאילו אין כאן שני חפצים עצמאיים שונים אלא שני חלקים של חפץ אחד – הוא הכסף המוקצה, ולכן לשני החלקים דין שווה להיאסר בטלטול¹⁸⁵.

מסיבה זו, גם אם מסיבה כל שהיא הכסף ייפול מהשולחן באמצע השבת, עדיין יהיה השולחן אסור בטלטול, שכיון שבכניסת השבת השולחן הפך למוקצה – הוא נותר מוקצה למשך השבת כולה¹⁸⁶.

תנאי האיסור

בכדי שחפץ היתר ייחשב ל"בסיס לדבר האסור" עד שייאסר בטלטול כמו המוקצה שעליו, צריכים להתקיים מספר תנאים, ובהיחסר אחד מתנאים אלו לא ייחשב ההיתר ל"בסיס לדבר האסור":

¹⁸⁴ שוע"ר סי' שט ס"ד.

¹⁸⁵ לפי שוע"ר סי' רעז ס"ו. סי' רעט ס"א. סי' שט ס"ד וס"ז. סי' שי ס"ד וס"יא. ועוד.

¹⁸⁶ שוע"ר סי' רעט ס"א. סי' שט ס"ח. סי' שי ס"ד וס"יא.

א) הונח מבעוד יום – דבר ההיתר יהפוך ל"בסיס לדבר האסור" רק אם המוקצה הונח עליו קודם כניסת השבת, כלומר, לפני בין-השמשות¹⁸⁷, אבל אם הונח רק לאחר מכן אינו נחשב ל"בסיס".

ב) מונח בכל בין-השמשות – חפץ המוקצה היה מונח על דבר ההיתר במשך כל זמן בין-השמשות, שהוא נקרא זמן התחלת כניסת השבת, ודבר שהיה מוקצה בתחילת השבת מוקצה הוא לכל יום השבת. אבל אם הוסר ממנו (או שנתכוון להסירו ושכח¹⁸⁸) במהלך בין-השמשות, או שהניחו רק בתוך זמן בין-השמשות¹⁸⁹ – לא הפך ההיתר ל"בסיס"¹⁹⁰, שכן אז ספק הוא אם כבר נכנסה השבת, וספק דרבנן – להקל¹⁹¹.

ג) הונח בכוונה מודעת – הנחת החפץ המוקצה על דבר ההיתר צריכה להיות בכוונה ובהחלטה מודעת ומפורשת שהמוקצה יהיה מונח עליו בשבת וישמש לו כ"בסיס", אך באם לא היתה הנחה מכוונת, אלא שהמוקצה נשאר להיות מונח על ההיתר ורק שכח להסירו משם – אין דינו כ"בסיס לדבר האסור"¹⁹².

מסיבה זו, גם כאשר ההנחה היתה מודעת אלא שלא היה בדעתו **במפורש** שהמוקצה ישאר שם בכניסת השבת, ובפרט אם היה בדעתו להסירו לפני כניסת השבת אך שכח לעשות כן והמוקצה נשאר מונח שם בכניסת השבת

¹⁸⁷ שוע"ר סי' רעט ס"ד-ה. סי' שט ס"ד. סי' שי ס"ז וסי"ח. ועוד.

¹⁸⁸ שמירת שבת כהלכתה (מהדורה חדשה) פ"כ סני"ה. וראה לקמן בסמוך **תנאי ג.**

¹⁸⁹ שמירת שבת כהלכתה שם.

ולכאורה כן משמע מדברי אדה"ז שבהערה הבאה, שאף שלא הביא דוגמא זו בפירושו, הרי כתב הכלל שההיתר לא יכול להפוך לבסיס באם "היה ראוי בבין השמשות אפילו במקצתו לבד", ומשמע בין אם המוקצה הונח רק באמצע בין השמשות ובין אם הונח בתחילת בין השמשות אלא שהוסר לפני סיום זמן בין השמשות. ובפרט להמבואר להלן הע' 8, שהוא בגלל שבין השמשות הוא זמן ספק ודיינין בי לקולא. וש"י ש"כ בחקרי הלכות ח"י ע' מב (ולדברינו מיושבת קושיותו מדין ספק. ואכ"מ). וראה גם קיצור הלכות סי' רעט סו"ה ע" 8, ודלא כמו שרצה להחמיר בזה בס' בירורי מנהגים – שבת ע' 28 ואילך (ומה שלא הביא רבינו דוגמא זו בפירושו, כמו שהק' בס' הני"ל הע' 14 – י"ל דפשיטא ל"י הא דבין השמשות היינו כל זמן בין השמשות, והחידוש הוא רק כאשר האיסור החל לאחר בין השמשות. ודו"ק).

¹⁹⁰ שוע"ר סי' שי ס"ז. וראה גם סי' שח סע"ח. ועוד.

¹⁹¹ ראה שוע"ר סי' שצג ס"ג ובמהדורה החדשה דשוע"ר סי' שי שם ציון נו. ועיג"כ בהערות ובאורים צמח צדק ח"ז ע' לב ואילך.

ואף שבסי' תצז ס"ח כתב אדה"ז: "לפי שהמוקצה הוא דבר שיש לו מתירין, לפיכך הולכין בספיקו להחמיר", ע"ש – יש לחלק, ששם מדובר על ספק אם החפץ הוא מוקצה, שבו יש להחמיר, משא"כ כאן, שהספק הוא על **הזמן**, אם בכלל נכנסה השבת. וצ"ע.

¹⁹² שוע"ר סי' רעז ס"ו. סי' שט ס"ד, סי' וס"ט. ועוד.

– אינו נחשב ל"בסיס לדבר האסור" עד שיניחו מתוך כוונה שישאר שם בכניסת השבת¹⁹³.

כמו כן, באם שכח דבר מוקצה בכיסו, ובלית ברירה חייב להשאירו שם ולא יכול לנערו, מאחר שחושש שמא יאבד או יגנב, אזי כיון שהמוקצה נשאר בכיסו בעל כורחו, לא נחשב הכיס כבסיס לאיסור¹⁹⁴.

ברם, כאשר ההחלטה להניח את המוקצה על דבר ההיתר אכן היתה מודעת, הופך ההיתר ל"בסיס לדבר האסור", גם אם בשעת ההנחה לא ידע הבעלים שבכך אוסר הוא את הבסיס בטלטול, שכן בעצם ההנחה המודעת הפך ההיתר למציאות של בסיס לאיסור, ואין להתחשב בטעות הבעלים¹⁹⁵.

הנחת דבר מוקצה במקום המיועד לו, כגון נתינת כסף בארנק, הנחת כלי איסור במקומם או במגירה המיועדת להם וכיו"ב, הופכת את המגירה והארנק לבסיס להם גם ללא שום מחשבה מיוחדת, כיון שזהו מקומם הטבעי¹⁹⁶.

ד) בכוונה שישאר במשך השבת – יש הסבורים שאם לא נתכוון שהמוקצה ישאר מונח על דבר ההיתר למשך כל השבת, אלא התכוון ליטלו משם (באופן המותר) במשך השבת, לא נעשה ההיתר לבסיס. ואף שאין הלכה כמותם, ולמעשה די בכך שנתכוון שיהיה מונח שם במשך כל זמן בין-השמשות בלבד, הרי שבמקום הפסד ניתן לסמוך להקל כדעה זו¹⁹⁷.

ה) כשההיתר משמש לאיסור – דבר ההיתר נעשה בסיס למוקצה המונח עליו רק כאשר הונח בכוונה שהוא ישמש את המוקצה, כמו שולחן שהניחו עליו פמוטות¹⁹⁸. אבל אם המוקצה הוא שמשמש את ההיתר, כמו אם הניחו

¹⁹³ משנה ברורה סי' שט סק"י"ח ובשער הציון שם סק"כ לפי דברי התרומת הדשן ח"ב סי' קצג. ולכאורה כ"ה דעת אדה"ז – ראה לשונו בסי' שט ס"ז: "אם הניחם שם מדעתו על דעת שישארו שם גם בשבת".

¹⁹⁴ פסקי תשובות סי' שט סוה"ע 25.

¹⁹⁵ ראה שמירת שבת כהלכתה (מהדורה חדשה) פכ"ב סכ"ג ובחעי' לו שם.

¹⁹⁶ משנה ברורה שם. שמירת שבת כהלכתה (מהדורה חדשה) פ"כ סני"ג וע"ש בהערה.

אך ברור, שאם אכן חישב בדעתו במפורש להוציא את המוקצה ממקומו הקבוע לפני שבת אלא ששכח לעשות זאת – אין מקומו נחשב לבסיס לדבר האסור (ראה משנת השבת פכ"ז סי' ב ס"ז).

¹⁹⁷ ראה שו"ת סי' שט ס"ז. וראה גם סי' רעז ס"ו. סי' רעט ס"ט.

¹⁹⁸ ואף אם הניחו עליו דבר שאין בו חשיבות, כמו כמה פרוטות וכדו', הרי בכך שהניחם בכוונה כדי שדבר ההיתר ישמש להן נחשב הוא לבסיס – ראה שו"ת אגרות משה או"ח ח"ד סי' עג. וראה גם פסקי תשובות סי' שט הע' 31.

דבר מוקצה על דפים שלא יתפזרו- מותר לטלטל את הדפים ואין הם נחשבים בסיס למוקצה¹⁹⁹.

כאשר המוקצה לא הונח על ההיתר בדוקא לצורך מסוים²⁰⁰, אלא באופן אקראי, וכגון שהניחו דבר מוקצה על בגדים בארון מחוסר מקום פנוי, לא נעשה ההיתר בסיס למוקצה, שכן המוקצה אינו צריך להיתר ואין ההיתר צריך לו²⁰¹.

ו) כשהונח על עיקר הבסיס – דבר ההיתר נעשה בסיס למוקצה רק אם המוקצה הונח על חלקו העיקרי של דבר ההיתר, אבל אם הונח על חלקו הטפל, נאסר רק החלק הטפל ולא כל הבסיס, ולדוגמא מעות שהונחו בכיס המכנס, והכיס תפור למכנס רק בשפתו העליונה, נאסר רק הכיס ואילו הבגד מותר בטלטול אף שהכיס מיטלטל יחד עמו, שזהו טלטול מן הצד²⁰².

ז) כשנעשה בסיס גם לדבר המותר – אם מלבד המוקצה הונח על הבסיס גם דבר היתר החשוב יותר מהדבר האסור, נחשב כ"בסיס לאיסור ולהיתר" ומותר לטלטלו כדין ההיתר שעליו²⁰³, וכפי שיפורט אי"ה בפרק הבא.

ח) הונח ע"י הבעלים – הפיכת דבר ההיתר לבסיס לאיסור היא רק במידה ובעליו הוא שהניח עליו דבר מוקצה או שאדם אחר עושה זאת בשליחותו או בהסכמתו, אבל אם הנחת המוקצה היתה ללא הסכמת הבעלים²⁰⁴ לא הפך ההיתר ל"בסיס לדבר האסור", שכן אין בכוחו של אדם לאסור חפץ של חבירו שלא מדעתו.

ברם, אם הנחת הבסיס תחת המוקצה היתה לתועלת הבעלים, אף שלא היה הדבר בידיעתם אלא שוודאי שנוח להם בכך, וכגון שהניח מגש תחת

¹⁹⁹ ראה שוע"ר סי' רנט ס"ב-ג. סי' שיא ס"י"ד. סי' שעב ס"י"ד.

אבל ראה סי' שט ס"ו-ז, גבי אבן שהניחה לכסות חבית שהופכת את החבית לבסיס למרות שלכאורה האיסור (האבן) הוא זה שממש את ההיתר (החבית). וכבר נשתברו קולמוסים רבים לתווד הדברים (ראה בהמצויין במהדורה החדשה דשוע"ר סי' רנט ציון כב. ועוד). ונלעני"ד, דבסי' שט ס"ט מבואר דגם הנחת מוקצה על דבר היתר "לצורך דבר אחר המותר" משווה להיתר דין בסיס, והדוגמא – "כגון אבן שע"פ החבית", וי"ל דהיינו משום שה"דבר אחר המותר", היינו היין, זקוק הן לחבית והן לכיסוי לצורך שמירתו, נמצא שבהנחת הכיסוי המוקצה (האבן) על החבית היא משמשת לו לשמור (יחד איתה) על דבר אחר (היין), ולכן היא נחשבת כחלק מהכלי המוקצה ודינה כבסיס לדבר האסור. והארכתי בזה במק"א.

²⁰⁰ ראה בהערה הקודמת שגם כשהמוקצה הונח על ההיתר "לצורך דבר אחר המותר", נעשה לו ההיתר כבסיס. שוע"ר סי' שט ס"ט. וראה גם סי' רעז ס"ו.

²⁰² ראה שוע"ר סי' של ס"י"ד. אודות סוגי הכיסים ודין בסיס שבהם – נרחיב אי"ה בפרק הבא.

²⁰³ שוע"ר סי' שט ס"י"ז. סי' שי ס"י"ז. וראה גם סי' רעז ס"ו.

²⁰⁴ גם אם המוקצה הוא של המניח.

הנרות כדי שלא יפלו על השולחן, נחשב המגש לבסיס למרות שהונח ללא ידיעת הבעלים²⁰⁵. והוא הדין אם גם במהלך סידור הבית הניח אחד מבני המשפחה או העוזרת²⁰⁶ את דבר המוקצה במקומו הטבעי לטובת בעליו, שהפך בכך ל"בסיס לדבר האסור"²⁰⁷.

כשלא נתקיימו התנאים

דבר היתר שהונח עליו מוקצה ולא נעשה "בסיס לדבר האסור" מאחר שלא נתקיימו בו כל התנאים דלעיל, הרי עקרונית הוא מותר בטלטול כמקדם, ומותר לטלטלו יחד עם המוקצה שעליו, שזהו טלטול על ידי דבר אחר, אלא שלכתחילה צריך לנער את המוקצה מעליו ולטלטל את ההיתר לבדו²⁰⁸. אולם באם אי אפשר לנער את המוקצה, או שבאם ינערנו עלול להיגרם הפסד בדבר היתר²⁰⁹, או שצריך את המקום שאליו יפול המוקצה – מותר לטלטל את ההיתר עם המוקצה שעליו כפי שהוא²¹⁰.

כללים נוספים ודוגמאות

בסיס לבסיס. דבר היתר שהונח עליו "בסיס לדבר האסור", הופך אף הוא ל"בסיס לדבר האסור" בהתאם לתנאים דלעיל²¹¹.

בסיס ל"כלי שמלאכתו לאיסור". "כלי שמלאכתו להיתר" שהונח עליו "כלי שמלאכתו לאיסור", שאינו מוקצה חמור ומותר לטלטלו לצורך גופו או מקומו, נחלקו הפוסקים האם הכלי שתחתיו דינו כ"בסיס" ומקבל את

²⁰⁵ שו"ע"ר סי' שט ס"יא. וראה גם סי' רעז ס"ו.

²⁰⁶ אפילו הנכרייה – ראה ביאור הלכה סי' שי ס"ב ד"ה בשל.

²⁰⁷ ראה מנחת שבת סי' פט סקכ"ב. משנת השבת שם העי' כח.

²⁰⁸ שו"ע"ר סי' שט ס"ד. וראה סי' שח ס"א, שלא התירו טלטול ע"י דבר אחר כל שאפשר לנערו מיד.

²⁰⁹ אבל ראה שו"ע"ר סי' רעז סוס"ז ובסי' שח סוס"ה דמשמע שכ"ה גם אם ההפסד היה בדבר האסור. והארכתי

בישוב הדברים במק"א.

²¹⁰ שו"ע"ר סי' שט שם. סי' שי ס"ז.

²¹¹ ראה שו"ע"ר סי' שי ס"ו.

כולל תורה שלימה

דין הכלי שעליו²¹², או שמא לא נאמר דין "בסיס" אלא במוקצה חמור בלבד²¹³. ונכון להחמיר בזה, שלא לטלטלו אלא לצורך גופו או מקומו²¹⁴.

מוקצה בכיסים. בגדים שנשכחו בכיסיהם דברי מוקצה לא נעשו "בסיס לדבר האסור" ומותר לטלטלם ע"י שינער את המוקצה מהם,

אולם באם הונח בהם דבר מוקצה במטרה שיישאר שם במשך השבת וכעת רוצים לטלטל את הבגד, דינם כ"בסיס לדבר האסור" (בכפוף לתנאים דלעיל), ולעיתים גם הבגד כולו נחשב ל"בסיס", זאת בהתאם לסוגי הכיסים:

כיס החולצה שהונח בו דבר מוקצה, מאחר שדופן אחת שלו היא מגוף הבגד, הופך כל הבגד ל"בסיס", אולם **כיס המכנסיים** שהונח בו דבר מוקצה, מאחר שתפור לבגד רק בשפתיו, הכיס לבדו הופך לבסיס אבל אין הבגד כולו נחשב לבסיס ומותר בטלטול יחד עם הכיס, שהרי זה טלטול "מן הצד" לצורך דבר המותר [ובהתאם לזה יש לדון בשאר סוגי הכיסים]²¹⁵.

---

²¹² ראה תהלה לדוד סי' שח סק"א וסי' שי סק"ז.

²¹³ ראה פרי מגדים סי' שח משבצות זהב סק"ד.

²¹⁴ ראה שמירת שבת כהלכתה (מהדורה חדשה) פ"כ ס"י. ושי"י. וראה הלכתא כרב ס"י שט הע"ב ובכ"מ שנסתפק בזה בשיטת אדה"ז, דמסתימת לשונו בסי' שט ס"ד משמע שנעשה בסיס לכל דבר ה"אסור בטלטול", אולם הדוגמאות שמביא הם רק ממוקצה חמור.

²¹⁵ ראה שע"י סי' שי סק"ד-טו. וראה עוד שמירת שבת כהלכתה (מהדורה חדשה) פ"כ סעי'ג ואילך. ושי"י.

פרק יג

בסיס לדבר האסור והמותר

הגדרתו ודיניו

אם בכניסת השבת היה מונח על הבסיס גם דבר היתר העולה בחשיבותו על המוקצה, נחשב הוא ל"בסיס לדבר האסור והמותר", וכיון שדבר ההיתר חשוב יותר מהמוקצה, לא מתבטל הבסיס כלפי המוקצה ונשאר עומד בהיתרו כמקדם ומותר לטלטלו למרות שמונח עליו גם דבר מוקצה,

אלא שלכתחילה יש לנער את המוקצה מעליו, אך באם אי אפשר לנער את המוקצה, או שבאם ינערנו עלול להיגרם הפסד בדבר היתר, או שצריך את המקום שאליו יפול המוקצה – מותר לטלטל את ההיתר עם המוקצה שעליו כפי שהוא²¹⁶.

אין הבדל מה היה מונח קודם על הבסיס, וגם אם האיסור הונח קודם ולאחריו הונח ההיתר החשוב ממנו, נחשב ל"בסיס לדבר האסור והמותר"²¹⁷.

תנאי ההיתר

כשם שההפיכה ל"בסיס לדבר האסור" תלויה במספר תנאים, כך גם מצינו מספר תנאים שבהיעדרם לא ייחשב כ"בסיס לדבר האסור והמותר", ואלו הם:

א) הונח מבעוד יום – דבר ההיתר צריך להיות מונח על ה"בסיס" קודם בין-השמשות, שהוא הזמן הקובע לענין מוקצה, אבל אם בשעה זו מונח

---

²¹⁶ ראה שוע"ר סי' שט ס"ד. סי' שי סט"ז-יז. וראה גם סי' רעז ס"ו.
²¹⁷ משמעות לשון אדה"ז סי' שט ס"ד, ודלא כחיי אדם כלל סז דין ד. וראה גם מנחת שבת פ"ט סק"ו (קיצור הלכות שבת, להרב אברהם אלאשווילי שיח"י, על אתר בהערה, מתוך אתר "שולחן הרבי").

עליו רק דבר האיסור נחשב הוא ל"בסיס לדבר האסור" בלבד גם אם לאחר מכן יונח עליו גם דבר היתר החשוב ממנו²¹⁸.

ב) מונח בכל בין-השמשות – חפץ ההיתר היה מונח על הבסיס במשך כל זמן בין-השמשות, אבל אם הוסר ממנו במהלך בין השמשות, ואילו דבר המוקצה היה עליו במשך כל זמן-בין השמשות, דינו כ"בסיס לדבר האסור" בלבד²¹⁹.

ג) הונח בכוונה מודעת – דנו הפוסקים האם גם בכדי שיהפוך בסיס להיתר צריך שיניח עליו את ההיתר מתוך כוונה מודעת שישאר שם במשך השבת, ומדברי אדמו"ר הזקן נראה לכאורה שלא נאמר כאן תנאי זה²²⁰.

ד) כשההיתר חשוב מהאיסור – כאמור, אין הבסיס מתבטל אל ההיתר יותר מלאיסור אלא במקרה שההיתר עולה בחשיבותו על המוקצה, שאז הבסיס בטל אליו בלבד ומותר הוא בטלטול כמוהו. אם האיסור וההיתר שווים בחשיבותם או באי חשיבותם עדיין נחשב הוא ל"בסיס לדבר האסור" בלבד²²¹.

את חשיבות דבר ההיתר משערים כנגד דבר המוקצה עצמו ולא יחד עם הבסיס אליו, ולדוגמא, מגש שמונחים עליו פמוטות עם נרות דולקים, אין צורך להניח עליו מבעוד יום דבר היתר העולה בחשיבותו על המגש והפמוטות יחד עם הנר והשלהבת אלא די בכך שהוא חשוב מהשלהבת לבדה²²². אולם כשהפמוטות יקרים, הנחשבים למוקצה מצד עצמם –

²¹⁸ שוע"ר סי' שי ס"ח, וכן"ל בד"ן בסיס לדבר האסור.

²¹⁹ ראה לשון אדה"ז שם: "ויואף אם משחיכה ניטל ההיתר משם, לא נעשה הכלי בסיס אז [לדבר האסור] כיון שלא היה בסיס [לזן] בבין השמשות", משמע שאם ניטל משם במהלך בין-השמשות לא נעשה הבסיס גם לדבר המותר.

ולמרות שגם לא נקרא עליו שם "בסיס לדבר האסור" בלבד במשך כל זמן בין-השמשות, עדיין נחשב הוא ל"בסיס לדבר האסור", מאחר שמכל מקום היה מונח עליו האיסור במשך כל זמן בין-השמשות ועם סיום בין-השמשות הפך ל"בסיס לדבר האסור" (בלבד). והסכים עמי בזה הרב אברהם אלאשווילי שיחי'.

²²⁰ ראה לשון אדה"ז בסי' רעז ס"ו. סי' שט ס"ד וסי' שי ס"ח, שעיקר ההדגשה שהיה מונח על הבסיס גם דבר היתר חשוב מבלי להדגיש על כוונה מודעת. ויתכן הביאור, שלהפוך דבר היתר להיות בסיס לאיסור להיאסר בטלטול כמוהו הוא דבר חידוש, ולכן לא נאמר אלא שהיתה לאדם כוונה מיוחדת שהבסיס ישמש לאיסור בשבת, אבל כאשר מונח על הבסיס גם דבר היתר החשוב מהאיסור, משמע שבדרך ממילא נמנע מההיתר שתחתיו להפוך לבסיס לאיסור לבדו, ועיין היטב בלשון אדה"ז בסי' שט ס"ד בזה. ויש להאריך בזה. ואכ"מ.

²²¹ ראה משנה ברורה סי' שי סק"ג ובשער הציון שם סק"ל. וכך נראה גם בדברי אדה"ז. וראה גם קצות השולחן סי' קיב בדי השולחן סק"א.

²²² ראה שוע"ר סי' רעז ס"ו. סי' שט ס"ד. סי' שי סט"ז. וראה להלן בדוגמאות, "מוקצה בשולחן השבת".

"מחמת חסרון כיס", יש לשער את חשיבות דבר ההיתר כנגד הפמוטות ולא רק כנגד השלהבת²²³.

החשיבות נמדדת לפי צורך הבעלים, ואם דבר ההיתר אינו חשוב אצלו מחמת רוב עושרו, למרות שלכל העולם הוא חשוב – אינו נקרא חשוב לענין זה²²⁴.

חשיבותו של ההיתר, נסתפקו בה האם נמדדת לפי שוויו הכספי, שצריך להיות גדול משל המוקצה, או שמא לפי ערכו הסגולי ורמת שימוש האדם בו בשבת, ולדוגמא, אם היה מונח על שולחן סכום כסף לצד חלות השבת, אם נלך לפי השווי הכספי, הרי שהכסף חשוב יותר, ואם נלך לפי הערך הסגולי, הרי שבשבת הצורך הוא יותר בחלות שהם עיקר סעודת השבת.

ונראה שאין אנו מודדים כאן את חשיבותו של הדבר עצמו אלא עד כמה חשוב הוא שיהיה על הדבר ההופך לבסיס, ובדוגמא שצויינה אכן הלחם הוא החשוב שיהיה על השולחן כעת, ובכל דבר יש לדון לפי עניינו²²⁵.

ה) שהבסיס משמש להיתר יותר מלאיסור - בכדי שהבסיס ייחשב לבסיס לאיסור ולהיתר הוא צריך לשמש להיתר במידה רבה יותר מאשר לאיסור, שלכן מעט לחם המונח על פמוט רחב לצד שלהבת הנר לא יהפוך את הפמוט לבסיס לדבר האסור והמותר, שכן הוא משמש את השלהבת יותר מהלחם, ונעשה בסיס אליה - לאיסור - בלבד²²⁶. ולכן **מגש המיוחד לפמוטות** אלו לא יועיל להניח עליו דבר היתר קודם השבת, כיון שלעולם הוא בסיס לאיסור בלבד.

²²³ ראה מה שדן בזה בשמירת שבת כהלכתה (מהדורה חדשה) פ"כ הע' רלא. קיצור הלכות שבת ס"י רעט הע' 29. קובץ הערות וביאורים אהלי תורה ג' איט ע' 45.

²²⁴ שוע"ר ס"י שי סוס"ז.

²²⁵ ראה שוע"ר ס"י רעז ס"ו שמדגיש במוסגר שהלחם חשוב מהשלהבת שבנר, מאחר שהוא "לצורך השבת", ולכאורה ממה שמעמיד הדבר בסוגריים נראה כמסתפק. אך יתכן שכ"ז הוא בנוגע למעמד הלחם מול הנר שאף בו יש צורך השבת, והחידוש הוא שלענין זה ודאי שללחם יש יותר צורך השבת, שהרי הוא עיקר סעודת השבת, וזאת לפי ההגדרה שבפנים שאין מודדים כאן את חשיבות הדבר עצמו אלא את החשיבות והצורך שלו לדבר שאנו רוצים להפוך לבסיס - ראה דברי הרב יקותיאל פרקש שיחי בקובץ הערות וביאורים שם. וע"ע קצות השולחן ס"י קיב בדי השולחן סקכ"ד. שמירת שבת כהלכתה שם. קיצור הלכות שבת שם הע' 16. קובץ כוננת מישרים ע' רפה ואילך.

²²⁶ ראה שוע"ר ס"י רעט ס"ד.

אבל אם חלות מונחות על שולחן שעליו מונחים הפמוטות והנרות, הרי שהשולחן משמש יותר לחלות מאשר לנרות, שהם עיקר סעודת השבת.²²⁷

מוקצה בשולחן השבת

המורם מהאמור, ששולחן שהונחו עליו נרות השבת והיו עליו למשך כל זמן בין-השמשות, נחשב ל"בסיס לדבר האסור", גם אם הנרות הוסרו ממנו לאחר מכן (ע"י נכרי וכדו'). ולכן אין לטלטל את השולחן, אך מותר להשתמש בו מבלי לטלטלו.²²⁸

אולם **מפת השולחן**, הגם שהנרות הונחו גם עליה, אינה נחשבת ל"בסיס" ומותרת בטלטול לאחר שהוסרו הנרות (ע"י נכרי וכדו'), שכן הנרות הונחו במטרה שיהיו על השולחן, ורק משום שלא ניתן להניחם על השולחן עצמו הונחו על המפה שעליו.²²⁹

כדי שהשולחן לא ייחשב כבסיס לנרות, נוהגים להניח על השולחן מבעוד יום את החלות המיועדות לסעודה או כל דבר היתר אחר העולה בחשיבותו על הנרות, ואז יהיה ניתן לטלטלו. לצורך זה, יש לכתחילה לנער ממנו את הנרות אך אם לא ניתן לעשות זאת מותר לטלטל את השולחן עם הנרות שעליו באם צריך להשתמש בגוף השולחן או במקומו.

²²⁷ לפי שוע"ר סי' רעז סי' (ובמוסגר שם).

²²⁸ ראה שוע"ר סי' רעז סי' וסי' רעט סי' א-ב, ומובן ע"פ הכלל דלעיל בפנים שגם בסיס לבסיס נידון כבסיס.

²²⁹ סי' רעז שם, וכנ"ל בפנים תנאי ד', שאם הונח עליו באקראי אינו בסיס. ומה גם שאינה משמשת להמוקצה אלא להשולחן (ראה קצות השולחן סי' קיב בדי השולחן סק"א).

פרק יד

מוקצה במוצרי חשמל

א) מוצרי חשמל שגופן איסור

מכשירי חשמל רבים פועלים באמצעות "חוט להט", שהוא חוט מתכת שבשעה שעובר בו זרם חשמלי הוא מתלבן ומתלהט דמוי אש, או שיש בהם גוף חימום לוחט. לדעת רוב הפוסקים חוט הלהט דינו כדין האש, שהיא מוקצה גמור, וכשם שנר הדלוק בכניסת השבת אסור בטלטול כל השבת, גם לאחר שכבה, מאחר שהוא בסיס לשלהבת הדולקת בו²³⁰, כך גם המכשיר והנורה שמותקן בהם גוף חימום או "חוט להט", שהוא למעשה עיקרו של המכשיר והכוח המפעילו²³¹, נחשבים "בסיס לדבר האסור" ואסורים בטלטול לגמרי²³².

בדברי הפוסקים הראשונים והאחרונים²³³ וכן בשו"ע אדמו"ר הזקן²³⁴ לא נתבאר מדוע נחשבת השלהבת למוקצה, ושתיקתם מצביעה, לכאורה, עד כמה הטעם הוא פשוט, שכן למרות שניתן ליהנות ולהתחמם לאורה של השלהבת בשבת, הרי שהשלהבת עצמה אין בה ממשות כלל, ולכן היא בגדר "מוקצה מחמת גופו"²³⁵.

אלא שלפי זה יש מהפוסקים שכתבו שמכשירי החשמל המיטלטלים אין לדמותם לשלהבת שאין בה ממשות, ואותם יש להחשיב ככלי למרות

²³⁰ ראה שוע"ר סי' רעט סי"א.

²³¹ ואין חילוק בין אם חוט הלהט גלוי או מוסתר ומוצנע בכלי, שכיון שזהו עיקרו של הכלי, הרי הכלי משמש ונעשה בסיס אליו. וע"ע ארחות שבת ח"ב מילואים אות ז. פסקי תשובות סי' רעט הע' 6.

²³² ראה שו"ת חלקת יעקב ח"א סי' מ וח"ב סי' מא. שו"ת מנחת שלמה סי' יד. שו"ת ציץ אליעזר ח"ו סי' ו אות ד. שו"ת ישכיל עבדי תאו"ח סי' לח אות ג. שו"ת אז נדברו ח"ח סי' לג אות ב. שו"ת מנחת יצחק ח"ג סי' מג. שמיירת שבת כהלכתה פ"כ סט"ו*. אנציקלופדיה תלמודית מע' חשמל – ח"י"ח ע' קעד ואילך. שם ע' תשכג ואילך. ושי"י.

²³³ ראה בהמצויין באנציקלופדיה תלמודית שם.

²³⁴ ובסי' רעט שם כתב רק "שהיא מוקצה", ללא הסבר.

²³⁵ ראה בזה בהרחבה שו"ת אגרות משה ח"ג סי' נ. שו"ת מנחת שלמה ח"א סי' יד. שו"ת אבן ישראל ח"ט סי' כז. שו"ת ציץ אליעזר ח"ו סי' ו. שבות יצחק דיני מוקצה פ"ד ע' קעד ואילך. וראה עוד בהמצויין באנציקלופדיה תלמודית שם ובפסקי תשובות סי' רעט סק"א ובהערות שם. והארכתי בזה עוד במק"א.

ויומתק בזה לשון אדה"ז הוא "שהיא מוקצה" סתם, ללא תואר כלל, שאפילו "מוקצה מחמת גופו" לא תיקרא, מאחר שאין בה ממשות כלל.

ש"חוט להט" פועל בתוכם²³⁶. אך דעת רוב הפוסקים שאין לחלק בדבר ויש להחמיר ולאסור את כל המכשירים שפועל בהם חוט להט²³⁷, מה גם שטעם איסור מוקצה שבשלהבת אינו ברור דיו, כאמור²³⁸.

אמנם, למרות המבואר לעיל, יש להבדיל בין מכשירים בהם מותקנים גופי חימום המתלהטים ומתאדמים, שדינם כאש, לבין גופי חימום שאמנם מתחממים אך לא מתאדמים, שהגם שיש איסור מבעיר בהדלקתם, אין דינם כשלהבת בוערת לענין מוקצה ואינם בגדר מוקצה גמור אלא כ"כלי שמלאכתו לאיסור" בלבד²³⁹.

ב) מוצרי חשמל יקרים

מוצרי חשמל יקרים, גם אלו שאין בהם גוף חימום או חוט להט מתאדם, שהאדם מקפיד שלא להשתמש בהם תשמיש אחר מלבד תשמישם הייעודי, ותשמישם הייעודי הלא אסור בשבת, כך שאין בהם שימוש כלל בשבת, דינם כ"מוקצה מחמת חסרון כיס" האסור בטלטול לגמרי²⁴⁰.

ג) כלי שהפעלתו באיסור

כלי שהשימוש בו מותר בשבת, אלא שהפעלתו היא על ידי מלאכה האסורה בשבת, כגון מאוורר, הפועל באמצעות החשמל ואין בו חוט להט, שלמרות שמותר להשתמש בו אך אסור להדליקו בשבת, כלומר, הוא אינו מיוחד למלאכת איסור אלא שהפעלתו כרוכה באיסור שבת, הכרעת רוב הפוסקים להחשיבו כ"כלי שמלאכתו לאיסור", שמותר לטלטלו רק לצורך שימוש בגופו או במקומו²⁴¹.

נזיתכן לדמות זאת לנר כבוי שלא דלק בשבת זו, ש"נקרא כלי שמלאכתו לאיסור"²⁴², שהגם שהנר הדלוק עשוי להאיר ומותר ליהנות מאורו

²³⁶ ראה בהמצויין בהערה הקודמת.

²³⁷ כן ממשעות רוב הפוסקים, וגם בין המתירים כתבו להחמיר בזה למעשה – ראה מאורי אש ע' 78. ילקוט יוסף ס' שח סי"ז ובהע' שם. ועוד. ומ"מ המקילים בזה יש להם על מה שישמוכו.

²³⁸ ראה שבות יצחק דיני מוקצה פ"ד ע' קעד.

²³⁹ ראה שמירת שבת כהלכתה פכ"ג סל"א. וש"נ. וראה עוד לעיל שם פ"י"ג הע' קמו (במהדורה החדשה).

²⁴⁰ ראה שוע"ר ס' שח ס"ד, וכמבואר בארוכה בפרק העוסק בדיני "מוקצה מחמת חסרון כיס".

²⁴¹ ראה שו"ת אגרות משה ח"ג ס' מט וח"ד ס' צא אות ה (אך חזר בו בח"ה ס' כג. ע"ש). שו"ת להורות נתן ח"י ס' לו. שו"ת אז נדברו ח"ג ס' ח"ח ס' לג. שו"ת שבט הלוי ח"ח ס' קסז. ועוד. וכ"כ בהלכתא כרב, אלפון חפצים

וכלים, ע' מאוורר ביתי.

²⁴² לשון אדה"ז ס' שח סל"ג.

בשבת²⁴³, מכל מקום, הנאה זו מותנית בפעולת ההבערה וההדלקה האסורה בשבת²⁴⁴].

אמנם מכשירים דגיטליים הפועלים באמצעות סוללה (בטרייה), אין בהם דין מוקצה בשל כך, שמאחר שפעולת המכשיר היא תמידית והחלפת הסוללה נעשית רק לעיתים רחוקות, יש לראותה כבטילה אל הכלי וכחלק בלתי נפרד ממנו²⁴⁵. וכן יש לדון את המקרר, שלמרות שמופעל באמצעות החשמל, הרי שפעולתו היא בתמידות²⁴⁶.

ד) כלי שהשימוש בו אסור

כלי חשמלי שהשימוש בו אסור בשבת, כפי ההגדרה הפשוטה של "כלי שמלאכתו לאיסור", ש"הוא מיוחד להשתמש בו תשמיש האסור בשבת", שכל עוד שניתן להשתמש בו באופן המותר בשבת, אפילו אם מדובר בתשמיש שולי בלבד, ולא מקפידים שלא להשתמש בו כך, מותר לטלטלו לצורך שימוש בגופו או במקומו²⁴⁷.

ה) כלי שהשימוש בו מותר

קיימים גם מוצרים דיגיטליים שהשימוש בהם מותר בשבת, כמו שעון דיגיטלי וכדו' המופעל באמצעות סוללה, כנ"ל - דינם כ"כלי שמלאכתו להיות" ומותר לטלטלם לכל צורך שהוא²⁴⁸.

---

²⁴³ ואכן לדעת הראב"ד (המובא ברשב"א שבת קכב, ב ד"ה אמר) אינו בגדר "כלי שמלאכתו לאיסור" מטעם זה. ע"ש.

²⁴⁴ ולכן אף שאינו "מיוחד למלאכה האסורה בשבת" (לשון אדה"ז שם ס"ב) עדיין "נקרא" כלי שמלאכתו לאיסור. ויתכן דההדלקה היא מלאכת האיסור שמיוחד לה, וכפי שיש מהראשונים שמיאנו בדברי הראב"ד שבהע' הקודמת. וכן משמעות התוס' (שבת לה, ב ד"ה ותניא. לו, א ד"ה הא. קכב, ב ד"ה רחת). וע"ע הגהות רעק"א (סי' רעט סק"א).

²⁴⁵ ראה שו"ת מנחת שלמה ח"א סי' עה. שו"ת אז נדברו ח"ח סי' מח. שמירת שבת כהלכתה (מהדורה חדשה) פכ"ח סי' כ [אלא שכותב שם (בהע' מו) הוא משום שהכנסת הסוללות הוא רק רגע אחד, וכנראה שלכן מקשה (בהע' מה) מאי שנא ממאוורר הפועל באמצעות החשמל. אך להטעם שבפנים, שהסוללה פועלת בתמידות, החילוק ברור].

²⁴⁶ ראה משנת השבת פכ"ד הע' לב לפי המובא בהערה הקודמת.

²⁴⁷ ראה שו"ת סי' שח סי"ב, וכפי שנתבאר בארוכה בדיני "כלי שמלאכתו לאיסור".

²⁴⁸ דיני "כלי שמלאכתו להיות" פורטו בפרקים קודמים.

פרק טו

דוגמאות למעשה למכשירי חשמל

- **דלתות הכלים.** דלתות המחוברות לכלים דינם כדין הכלי שאליהם מחוברות²⁴⁹, ולכן דלת של **מכונת כביסה**, **מכונת ייבוש** או **תנור אפייה** וכדו', דינה כ"כלי שמלאכתו לאיסור", שכן פעולת הכיבוס והייבוש אסורות בשבת, אך אין בכך הגבלה על פתיחתה, כאשר נעשית לשימוש היתר, כגון להוציא בשבת כביסה שהתייבשה קודם השבת או מאכלים שהונחו בתנור²⁵⁰.
וכן דלת **המכוננית**, מותר לפותחה מעיקר הדין באם אינו מפעיל את האזעקה או מדליק נורה כל שהיא בפתיחתה, אלא שיש להימנע מלעשות כן משום מראית העין²⁵¹.
- דלת **המקרר והמקפיא** - אין בעיה בפתיחתה, שכן מלאכתו להיתר, שמותר להוציא ולהכניס מאכלים למקרר בשבת²⁵².
- **חוטאי חשמל.** חוט חשמל **גולמי** שטרם הותקן במכשיר, אין בו שום שימוש ודינו כ"מוקצה מחמת גופו" ואסור בטלטול לגמרי. באם הוא **מחובר למכשיר** – דינו כדין המכשיר שמחובר אליו, מאחר שהוא חלק בלתי נפרד ממנו²⁵³.
- **טלפון ביתי.** טלפון ביתי, בין הנייח ובין האלחוטי, דינו כ"כלי שמלאכתו לאיסור" ומותר לטלטלו לצורך שימוש בגופו או במקומו.
- **כלי נגינה.** כלי הנגינה, מאחר שמקפידים עליהם שלא להשתמש בהם תשמישי היתר מחמת יוקרם, דינם כ"מוקצה מחמת חסרון כיס" האסור בטלטול לגמרי.

²⁴⁹ ראה שוע"ר סי' שח סל"ה. וראה שם מה דינם כשאיינם מחוברות לכלי.

²⁵⁰ ראה משנת השבת פכ"ח ע' ער ובהע' ג.

²⁵¹ ראה שמירת שבת כהלכתה (מהדורה חדשה) פ"כ ס"פ. ולהעיר מדין סולם של עלי, שאסור בטלטול רק מפני החשד, שלא יאמרו להטיח גגו הוא צריך (ראה שוע"ר סי' תקיח ס"ו-ט).

²⁵² מלבד אם יש בה גם מאכלים שהם מוקצה, שיש לדון אם הדלת נעשית "בסיס" להם. וראה משנת השבת פכ"ח ע' ער.

²⁵³ משנת השבת פכ"ח ע' רעא.

- **מאוורר.** המאוורר, אף שאין בו חוט להט ושימושו מותר, אך כיון שמופעל באיסור, נידון כ"כלי שמלאכתו לאיסור" ומותר לטלטלו לצורך שימוש בגופו או במקומו, ובכלל זה להזיזו לכיוונים הנוחים למשתמש, אך יזהר שלא ינתקו מזרם החשמל בעת הטלטול. וכן מותר לסובבו באמצעות הכפתור שבראשו, שאינו גורם בכך שום פעולת חשמל, אך כשיש חשש לפעולה חשמלית כל שהיא, כגון על ידי משיכת חוט – אסור לעשות כן בשבת²⁵⁴.
- **מזגן.** מזגן שפועל, אין איסור בכיוון תריסי פתחי האוויר שבו, שכן זו פעולה מכנית שאינה גורמת שום פעולה חשמלית, ודין התריסים כדין דלת שמותר לפותחה ולסוגרה²⁵⁵.
- **מחשב ומדפסת.** מחשב, בין נייח ובין נייד, וכן המדפסת, מקפידים שלא להשתמש בהם תשמישי היתר מחמת יוקרם ודינם כ"מוקצה מחמת חסרון כיס" האסור בטלטול לגמרי.
- **מחשבון כיס.** מחשבון כיס פשוט דינו כ"כלי שמלאכתו לאיסור" שמותר לטלטלו לצורך שימוש בגופו או במקומו, אבל **מחשבון מקצועי** הוא יקר וכיון שמקפידים שלא להשתמש בו מלבד תשמישו הייעודי - דינו כ"מוקצה מחמת חסרון כיס" ואסור בטלטול לגמרי.
- **מטען.** המטען דינו כ"כלי שמלאכתו לאיסור", שמותר לטלטלו לצורך שימוש בגופו או במקומו. מטען יקר במיוחד יש לדונו כ"מוקצה מחמת חסרון כיס".
- **מיחם חשמלי.** מיחם מים חשמלי, מאחר שפועל בו גוף חימום מתלהט, נחשב למוקצה גמור, לכן אם המים שבו התמעטו ואינם יוצאים דרך הברזייה, אין להטותו בשבת כדי להוציא ממנו מים. אבל אם פועל **במצב שבת**, שאז גוף החימום לא מתלהט והוא במצב של שמירת חום בלבד, דינו כ"כלי שמלאכתו לאיסור",

²⁵⁴ שמירת שבת כהלכתה פי"ג ס"מ.
 יצוין כי אין חילוק לענין זה בין מאוורר התלוי בקיר למאוורר העומד על הקרקע, שניהם נידונים כ"כלי שמלאכתו לאיסור", ודלא כמ"ש בשמירת שבת כהלכתה (מהדורה חדשה) פ"כ סט"ו שמאוורר התלוי על הקיר דינו כמוקצה מחמת חסרון כיס מאחר שמייחד לו מקום, שכן כבר נתבאר שלשיטת אדה"ז אין בכך בכדי להגדירו כ"מוקצה מחמת חסרון כיס".
²⁵⁵ ראה שמירת שבת כהלכתה פי"ג ס"מ. משנת השבת פכ"ח העי טז.

ובשעה שיש בו מים דינו אף קל יותר, כיון שבטל אל המים שבתוכו²⁵⁶.

- **מנורת לילה.** מנורת לילה העשויה ככלי שיש בו נורת להט (ראה להלן "נורת חשמל"), **האהיל** שמעליה דינו כדין המנורה עצמה, שמאחר שמשמש את המנורה נחשב "בסיס לדבר האסור"²⁵⁷. אך **המכסה** המורכב מעליה, ניתן לפותחו ולסוגרו בכדי להסתיר או לגלות את האור, כדין דלת, ואף שהמנורה עצמה עשויה להתנענע, הרי זה טלטול "מן הצד" הנעשה לצורך דבר המותר²⁵⁸.
- **מפזר חום.** מפזר חום פעיל²⁵⁹ נחשב מוקצה גמור, מאחר שפועל בו חוט להט. כשהוא לא פעיל נחשב כ"כלי שמלאכתו לאיסור" ומותר לטלטלו לצורך שימוש בגופו או במקומו²⁶⁰.
- **מפסק / מתג.** המתג המחובר לקיר דינו כמוקצה גמור, ואם רוצים לכבותו בזמן שאין החשמל פועל, מותר לעשות כן בשינוי, באמצעות המרפק וכדו'²⁶¹.
- **מצלמה.** המצלמות לסוגיהן מקפידים שלא להשתמש בהם תשמישי היתר מחמת יוקרם ודינם כ"מוקצה מחמת חסרון כיס" האסור בטלטול לגמרי.
- **נורת ביקורת.** מכשירים חשמליים שמותקנת בהם נורת ביקורת, מותר לטלטלם, שכן הנורה טפלה אל המכשיר ואין המכשיר נעשה

---

²⁵⁶ לפי המבואר בהערה הקודמת.

ומה שכתבנו שבטל אל המים הוא כדין קדירה הבטלה אל התבשיל שבתוכה – שוע"ר סי' שח סכ"ב. ואף כאן במיחם שאינו אלא "כלי שמלאכתו לאיסור" למרות גוף החימום שבו, בטל הוא אל המים שבתוכו, וכ"כ בהלכתא כרב, אלפון חפצים וכלים, ע' מחמם מים חשמלי. אבל בגוף חימום מתלהט ודאי שלא שייך לומר כן, שהרי גופו מוקצה ולא שייך לטלטלו אל המים שבתוכו. וראה ארחות שבת שם במילואים. וראה ג"כ בהלכתא כרב סי' שח הע' 30, שרק ב"כלי שמלאכתו לאיסור" יתכן שיתבטל למה שבתוכו, אך לא במוקצה גמור. ע"ש [ודלא כמ"ש בסתמא בפסקי תשובות סי' רעט הע' 6 במוסגר, דכל כלי שיש בו חוט להט בטל אל האוכלים שמאחסן בתוכו].

²⁵⁷ ראה בפרקים הקודמים בדיני "בסיס לדבר האסור", שאינו אלא כאשר המוקצה מונח על הבסיס לצורך המוקצה. ולכן הופך לבסיס גם כאשר אינו מונח תחתיו אלא גם אם מונח מעליו, כל עוד הוא משמשו נחשב ההיתר כבסיס למוקצה. וראה בנדו"ד מנחת שבת סי' פח סקכ"ב. שמירת שבת כהלכתה (מהדורה חדשה) פ"ג סמ"ז.

²⁵⁸ ראה פסקי תשובות שם הע' 5. ובשמירת שבת כהלכתה שם הע' קמח הביא בשם הגרש"ז אויערבך זצ"ל, שנחשב שיחידו לכך.

²⁵⁹ או שהיה פעיל במשך בין השמשות, גם אם עתה אינו פעיל מאיזו שהיא סיבה.

²⁶⁰ ראה שמירת שבת כהלכתה פ"ג ס"מ.

²⁶¹ ראה שו"ת מנחת יצחק ח"ב סי' קי וח"ח סי' כו. שמירת שבת כהלכתה (מהדורה חדשה) פ"ג סל"ג. וע"ש אם מותר לעשות כן גם לצורך הדלקת המתג בשעה שהחשמל אינו פועל.

בסיס לה, מה גם שבדרך כלל מדובר בנורה פלורסנטית שאין בה חוט להט (ראה להלן "נורת חשמלי")²⁶².

- **נורת חשמל. נורת להט רגילה** שדלקה בכניסת השבת או שדולקת עתה, מאחר שיש בה חוטי להט נחשבת למוקצה גמור, אולם **נורה פלורסנטית או נורת 'לד'** שאין בה חוטי להט, וכן **פנס עם נורות** אלו - דינם כ"כלי שמלאכתו לאיסור"²⁶³.
- **סדין וכר חשמליים.** סדין וכן כר ושמיכה חשמליים, דינם כ"כלי שמלאכתו לאיסור" ומותר לטלטלם לצורך שימוש בגופם או במקומם, ובלבד שלא ישנה את עוצמת החום, שאף שיש בהם חוט להט הרי אינו מאדים ונעשה כגחלת²⁶⁴.
- **פלאפון.** פלאפון רגיל הוא "כלי שמלאכתו לאיסור". פלאפון יקר הוא "מוקצה מחמת חסרון כיס".
- **פלאפון המשמש גם כשעון** שניתן להביט בו בשבת או שעון מעורר, כבר נתבאר²⁶⁵, שהגם שיש מקום להחשיבו כ"כלי שמלאכתו לאיסור ולהיתר" ולהתירו בטלטול, אלא שלא כל המכשירים שווים, ויש שבעת טלטול המכשיר להביט בשעון משתנים בו דברים נוספים והדבר אסור מן הדין, ובכלל יש בזה משום עובדין דחול, ולכן למעשה ראוי להימנע מטלטולו בכל אופן.
- **קומקום חשמלי.** קומקום חשמלי ריק דינו כ"כלי שמלאכתו לאיסור" ומותר בטלטול לצורך שימוש בגופו או במקומו, וכשהוא מלא במים, בטל הוא אל המים שבתוכו ומותר בטלטול כמותם²⁶⁶.
- **רדיאטור.** אף שיש בו גוף חימום והפעלתו אסורה בשבת, אין דינו כאש מאחר שאין בו חוט להט המתחמם ומתאדם, ודינו כ"כלי שמלאכתו לאיסור", שמותר להזיזו לצרכי המשתמש תוך זהירות שלא לנתקו מזרם החשמל²⁶⁷, אם כי בזמן שהרדיאטור פועל אך

²⁶² שו"ת מנחת שלמה ח"א סי' ט ובהע' 3. שמירת שבת כהלכתה (מהדור החדשה) פכ"ג הע' צח.

²⁶³ כך דעת רוב הפוסקים, וראה שמירת שבת כהלכתה שם בהערה צח.
אמנם יש שהחמיר גם בזה, מאחר שאיסור מוקצה דשלהבת אינו ברור דיו – ראה שבות יצחק פי"ד ע' קעד.
ארחות שבת פי"ט סקפ"ג ובהע' רמו ובמילואים שם אות ז. וראה שמירת שבת כהלכתה (מהדורה חדשה) פי"ג הע' קמו.

²⁶⁴ פסקי תשובות סי' רעט הע' 6. וראה שמירת שבת כהלכתה (מהדורה חדשה) פי"ג סני"ה ופלי"ח הע' לב-ג.

²⁶⁵ בפרק העוסק בדיני "מוקצה מחמת חסרון כיס".

²⁶⁶ כדין מדוכה – שו"ע"ר סי' שח סכ"ב.

²⁶⁷ שמירת שבת כהלכתה פי"ג סי"מ. והוא כמבואר לעיל, שכל שאין בו גוף חימום מתלהט ומתאדם אין דינו כאש, ודלא כמ"ש בפסקי תשובות סי' רעט הע' 7.

התרמוסטט הפסיק את פעולת החימום, אין להעבירו לחדר קר יותר, שאז עשוי התרמוסטט לשוב ולהפעיל²⁶⁸.

חשוב לציין, כי ישנם רדיאטורים בהם מגע נורת הביקורת רופף ובכל תנודת המכשיר הנורה נדלקת ונכבית ולכן אסור להזיזם כשהנורה דולקת.

● **שלט.** השלט דינו כ"כלי שמלאכתו לאיסור", שמותר לטלטלו לצורך שימוש בגופו או במקומו. שלט יקר במיוחד יש לדונו כ"מוקצה מחמת חסרון כיס".

● **שעון.** השעונים לסוגיהן מותרים בטלטול ואין בהם דין מוקצה כלל, מאחר שתשישם להיתר ופעולת הסוללה שבהם היא בתמידות ובטילה אליהם, וכמובן שיש ליזהר שלא ללחוץ על הכפתורים שבהם.

אבל באם נגמרה הסוללה או שנתקלקלו דינם כשברי כלים ואסורים בטלטול, מלבד שעונים העשויים לתכשיט, שאם אין רגילים להסירם גם כשאינם פועלים, מותר להמשיך ולעונדם²⁶⁹.

● **תנור חימום חשמלי.** תנור חימום חשמלי פעיל²⁷⁰ נחשב מוקצה גמור, מאחר שיש בו ספירלות של מתכת המתלהטות ומתאדמות בזמן פעולתם. כשהוא לא פעיל נחשב כ"כלי שמלאכתו לאיסור" ומותר לטלטלו לצורך שימוש בגופו או במקומו²⁷¹.

● **תקליטור.** התקליטור דינו כ"מוקצה מחמת חסרון כיס" האסור בטלטול לגמרי, מאחר שמקפידים שלא להשתמש בו שלא יישרט ויינזק.

● **תקע החשמל.** תקע החשמל דינו כמוקצה גמור, ואם רוצים להוציאו מן השקע בזמן שאין החשמל פועל, מותר לעשות כן בשינוי, באמצעות המרפק וכדו'²⁷².

²⁶⁸ שולחן שלמה ח"א סי' רעז הע' ג.

²⁶⁹ ראה שמירת שבת כהלכתה (מהדורה חדשה) פכ"ח ס"כ.

²⁷⁰ או שהיה פעיל במשך בין השמשות, גם אם עתה אינו פעיל מאיזו שהיא סיבה.

²⁷¹ ראה שמירת שבת כהלכתה פ"ג סי' מ' ופכ"ג סל"א.

²⁷² ראה שמירת שבת כהלכתה (מהדורה חדשה) פ"ג סל"ג. ועיי' אם מותר גם להכניס את התקע לשקע באופן זה בשעה שהחשמל אינו פועל.

לע"נ שלמה ב"ר יצחק משען
נלב"ע י"א טבת
תנצב"ה

